

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Umeå tingsrätt, mark- och miljödomstolen, dom 2023-04-13 i mål nr M 109-22, se bilaga A

PARTER

Klagande

Länsstyrelsen i Norrbottens län
971 86 Luleå

Motpart

Älvsbyns kommun
942 85 Älvsbyn

Ombud: ERIS
Adress som ovan

SAKEN

Ansökan om godkännande i efterhand m.m. till att restaurera stenarmar inom fastigheten A i Älvsbyns kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Med delvis bifall till överklagandet ändrar Mark- och miljööverdomstolen mark- och miljödomstolens domslut såvitt avser punkten 1 under rubriken Godkännande, så att den punkten får följande lydelse:
”restaurering av den norra stenarmen i Storforsen till en längd av 212 meter (sträckan mellan A-E i mark- och miljödomstolens domsbilaga 1) ovan vattenytan vid medelvattenflöde (MQ), samt”
2. Mark- och miljööverdomstolen återförvisar målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt behandling av frågan om tillstånd i efterhand för restaurering av den norra stenarmen såvitt avser förlängningen mellan E och F i mark- och miljödomstolens domsbilaga 1.

Dok.Id 2080523

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50
E-post: svea.avd6@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

BAKGRUND

Älvsbyns kommun ansökte om tillstånd för vattenverksamhet för att restaurera stenarm från flottningsepoken inom fastigheten A där Storforsen mynnar ut vid Bredsel. I ansökan angavs bland annat följande. En stenarm har eroderat och vatten sköljer över den så att vattnet kan ta ny väg. Vintertid bottenfryser vattnet vid denna ”nya väg” och vattnet sköljer då över isen. Detta medför problem. Bland annat skapas formationer som trycker mot Piteälvens norra strand och skadar allmänna och enskilda anläggningar såsom pumpstation, gångbro och hotell. Åtgärden består i att restaurera stenarmar i syfte att säkerställa att vattnet från Piteälven leds i den djupfåra det har gått i de senaste dryga hundra åren.

Under tiden som målet handlades i mark- och miljödomstolen restaurerade kommunen två stenarmar och yrkade därvid i första hand att åtgärden skulle godkännas i efterhand med stöd av 11 kap. 16 § miljöbalken. Som skäl för ansökan i den delen uppgav kommunen bland annat följande. Det finns som regel ett kort spann att vidta åtgärden under vår och höst då vattenståndet är tillräckligt lågt för att ta sig med grävmaskin till området. Det var nödvändigt att utföra åtgärden när det med säkerhet var möjligt att ta väg till området. Alternativet att inte utföra åtgärden bedömdes ha fört med sig att vattnet stigit så mycket att det inte skulle vara möjligt att restaurera stenarmen under hösten vilket i sin tur hade fört med sig att vattnet återigen skulle ha sköljt över isen med stora skador på byggnader och anläggningar som följd. Åtgärden har bestått i att med en grävmaskin och bandschaktare återföra massor från stenarmen som runnit ut och gjort stenarmen låg och bred. Den har nu samma volym som tidigare men är högre och smalare.

Vid den muntliga förberedelsen hos mark- och miljödomstolen anförde kommunen bland annat följande. Inför att åtgärden utfördes togs inte någon projektering eller några ritningar fram. Planen var i stället att det under arbetets gång skulle gå att se var stenarmen hade legat tidigare, och sedan återställa den till samma plats. Stenarmen har inte alltid sett likadan ut genom åren, utan den har ändrats avseende såväl plats som form. Instruktionerna som gavs till företaget som utförde restaureringen var att

stenarmen skulle ges samma höjd som den har vid land, där man kunde se att dess funktion är bibehållen, och samma bredd och längd som man vid arbetets utförande kunde se att den haft tidigare. När man skickade in ansökan var tanken att det var flera stenarmar som skulle restaureras. Endast den stora huvudstenarmen ritades dock ut på kartan. Vid genomförandet bedömdes att även den näst största stenarmen behövde restaureras. Arbetet tog två till tre dagar och materialet som tillförts stenarmarna har skrapats ihop från botten av det material som bedömdes ha eroderat ut från stenarmarna. Det har inte tillförts något material utifrån.

Vid den muntliga förberedelsen avstyrkte länsstyrelsen ansökan om godkännande i efterhand på grund av att det saknades erforderliga ritningar. Länsstyrelsen vidgick dock att det varit omfattande skador på gångbron samt att det varit nödvändigt att utföra åtgärden skyndsamt. Den valda tidpunkten var den bästa för att utföra arbetet. Länsstyrelsen ansåg att det hade varit bättre att bygga upp stenarmarna med material som tillförts utifrån, men hade i övrigt inga kommentarer kring funktionen och den slutliga utformningen av stenarmarna.

Vid synen i mark- och miljödomstolen uppgav kommunen vidare att den större (norra) stenarmen nu är lika lång som den varit tidigare, vilket maskinförarna kunde konstatera då de såg vad som eroderat ut från piren, samt att den – från och med den skarpaste svängen – inte är synlig på ortofoton.

Mark- och miljödomstolen har lagligförklarat båda stenarmarna samt lämnat godkännande i efterhand för den genomförda restaureringen.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Länsstyrelsen i Norrbottens län har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen, med ändring av mark- och miljödomstolens dom, ska avslå Älvsbyns kommuns ansökan i den del som avser godkännande i efterhand.

Älvsbyns kommun har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Länsstyrelsen har till stöd för sin talan anfört bland annat följande.

Älvsbyns kommun har både restaurerat och förlängt stenarmarna i Storforsen. Kommunen har inte visat att det varit nödvändigt att vidta åtgärder på stenarmarna innan erhållande av tillstånd. Det framgår av länsstyrelsens flygbilder över området att pirarna förlängts. På dessa bilder syns inte några tecken på att de gamla pirarna historiskt skulle ha varit längre än vad som syns på flygbilderna från 1960-talet och 1970-talet. Det syns inga som helst uppgrundningar som skulle kunna utgöras av gammalt utspritt material från pirarna i de områden där pirar har förlängts.

Kommunen har inte heller på något sätt visat att läget blivit sämre de senaste åren. Det kan förvisso ha varit nödvändigt att reparera den norra piren i enlighet med kommunens ursprungliga avsikt. Det har däremot inte funnits något akut behov att förlänga varken den norra eller södra piren.

Storforsen utgör inte någon konstgjord konstruktion där omfattande åtgärder kan vidtas utan föregående tillståndsprövning. När målet inleddes i mark- och miljödomstolen hade kommunen för avsikt att vidta mindre omfattande åtgärder. Länsstyrelsen har därefter lyft frågan om påverkan på Natura 2000-området samt risken att inte uppnå gynnsam bevarandestatus för påverkade arter, framför allt lax. Länsstyrelsen har vid ett platsbesök den 13 augusti 2023 uppmärksammat att åtgärderna innebär en omfördelning av vattenflödet nedanför Storforsen. Vattenflödet i älven leds nu, efter genomförda åtgärder, innanför den södra piren på ett sätt som inte har skett tidigare. Omfördelningen innebär att huvuddelen av Piteälvens flöde vid nuvarande vattennivå inte rinner mellan pirarna och att flödet flyttas längre bort från inloppet till Varjisån än vad som tidigare var känt. Varjisån är det huvudsakliga reproduktionsområdet för lax i Piteälven. Länsstyrelsen har inte tidigare under målets gång haft kännedom om pirarnas effekt på vattenflödena i området och de nya uppgifterna styrker behovet av en Natura 2000-prövning. Om flödesfördelningen skulle ha blivit oförändrad är det viktigt att kommunen förtydligar varför det överhuvudtaget varit nödvändigt att vidta några åtgärder på platsen.

Förlängningen av stenarmarna utgör en väsentligt förändrad verksamhet inom Natura 2000-området med outredda konsekvenser för laxvandringen. Underlaget har inte varit tillräckligt för att mark- och miljödomstolen ska ha haft möjlighet att göra en samlad bedömning av stenarmarnas påverkan. Till följd av det ovan nämnda är det motiverat att verksamheten ska genomgå en Natura 2000-prövning.

Kommunen har till stöd för sin inställning anfört bland annat följande.

Förlängningen av stenarmarna är i enlighet med den restriktiva syn på vilka åtgärder som är möjliga att godkänna i efterhand. Förlängningen av den norra armen ligger nära i längd med en struktur som styrt timmer vilket framgår av ingivet fotografi även om läget av den norra stenarmen nu är något söder om denna. Den struktur som maskinförarna vid utförandet av åtgärderna ansåg var tydlig för den norra stenarmen bedöms kunna härröra från en styrarm för timmer. Den södra stenarmen är förlagd där den legat sedan åtminstone 1990-talet och är nära samma längd som på ortofoto från 1960, ingivet av länsstyrelsen. Den låg dock något söder om dagens läge på 1960-talet. Även om stenarmen är längre än på de senaste ortofotot och längre än vad som beskrevs i ansökan uppfylls kraven för godkännande i efterhand. Både den södra och den norra stenarmen var befintliga och har också efter utförandet sträckningar som ligger nära de sträckningar som de tidigare haft även om de inte överensstämmer helt med de sträckningar de hade just innan åtgärderna. Kommunen har restaurerat stenarmarna i syfte att skapa förutsättningar för att vattnet inte ska bottenfrysa och skölja över isen med följder som är till fara för människor samt allmän och enskild egendom.

Under pågående handläggningstid i mark- och miljödomstolen var vattnet under en period lågt och åtkomst med minsta möjliga påverkan var möjlig. Då det enligt väderrapporter skulle komma regn, vilket skulle innebära höjt vattenstånd och omöjliggöra framkomst till arbetsområdet, samt då vintern var i antågande ansåg kommunen att det inte var möjligt att invänta dom eftersom kommunen inte hade någon indikation på när dom skulle meddelas och ansåg tiden vara knapp.

Det saknas skäl att utreda konsekvenser på älvbotten och fiskars vandring då förhållandena innan åtgärd inte är kända. Det finns vidare inte anledning att anta att området är viktigt för fiskars lek då området är torrlagt under lågvattenperiod.

Den omfördelning av vattenflödet som länsstyrelsen hänvisar till är ett normalt flöde beroende på vattenstånd och är inte någon onormal sträckning eller omfördelning till följd av åtgärden. På bilder som exempelvis ortofoto från 1960, under den tid som flottning genomfördes, inlämnat av länsstyrelsen, ser man att den södra stenarmen går mot land och att det därför inte var möjligt för vatten att ta denna väg, men sedan den stenarmen eroderat från åtminstone 1990-tal är det helt normalt att vattnet tar denna väg beroende på vattenståndet. Vad länsstyrelsen anfört om särskild prövning av Natura 2000-tillstånd som följer av påstående om omfördelning av flöden saknar därmed grund och ska helt bortses ifrån.

Att Varjisån ska vara laxars huvudsakliga reproduktionsområde i Piteälven och dess biflöden som länsstyrelsen påstår är osäkert. Det framgår endast i material som länsstyrelsen har tagit fram efter det att åtgärden genomfördes. Vid genomförandet var kommunens kunskap att Varjisån och andra undersökta biflöden inte bedömdes utgöra lax och örings huvudsakliga reproduktionsområde. I stället skulle ett område nedströms vid Vidsel, som inte undersökts, potentiellt kunna utgöra huvudsaklig lekplats. Vid genomförandet fanns därmed stöd för att anta att åtgärden inte hade påverkan på lax och örings lek och därför har kommunen agerat riktigt gällande bedömningen av eventuell påverkan på lax och örings lek.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Rättsliga utgångspunkter

Huvudregeln enligt miljöbalken är att vattenverksamhet kräver tillstånd. Arbeten får dock, enligt 11 kap. 16 § första stycket miljöbalken, utföras utan föregående tillstånd, om det till följd av en skada eller för att förebygga en skada är nödvändigt att tillståndspliktiga ändrings- eller lagningsarbeten utförs genast. Bedömningen av om bestämmelsen är tillämplig görs utifrån förhållandena i det enskilda fallet. Det är inte

ensamt avgörande hur lång tid som gått från det att skada eller risk för en skada konstaterats till dess att den åtgärdats. Även andra förhållanden, som när på året de aktuella åtgärderna lämpligen bör utföras och om åtgärdernas utförande kan invänta en avslutad tillståndsprövning, behöver beaktas (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 4 juni 2018 i mål nr M 4777-17).

Bestämmelsen i 11 kap. 16 § första stycket miljöbalken är en undantagsregel som ska tillämpas restriktivt. Mer omfattande arbeten än vad som motiveras av den uppkomna situationen kan inte godtas. Samtidigt är det inte rimligt att inskränka tillämpningsområdet till att avse endast åtgärder som i huvudsak motsvarar reparation eller återuppförande till en anläggnings befintliga utförande. Det skulle i sådana fall kunna tvinga en verksamhetsutövare att reparera eller återuppföra en anläggning i ett utförande som redan har visat sig vara funktionsodugligt eller ohållbart. En verksamhetsutövare bör därför även vid utförandet av brådskande åtgärder kunna utforma dessa i enlighet med dagens krav på miljöhänsyn. Det är dock viktigt att motstående berättigade intressen inte åsidosätts. Vid en bedömning av vad som kan godtas inom ramen för bestämmelsen måste alltså beaktas såväl verksamhetsutövarens intresse av att i framtiden kunna använda anläggningen på ett ändamålsenligt och funktionellt sätt, som behovet av att motstående intressenter inte förlorar möjligheten att i förväg påverka åtgärdernas utformning. (Se rättsfallet MÖD 2021:23.)

Mark- och miljööverdomstolens bedömning

Kommunen ansökte först om tillstånd till restaurering av den norra stenarmen med den lokalisering och längd på armen som framgår av nedanstående bild. Denna utformning överensstämmer med den som stenarmen hade i samrådsunderlaget och den som låg till grund för länsstyrelsens bedömning att åtgärden varken innebar någon betydande miljöpåverkan eller behövde ett Natura 2000-tillstånd.

Bild 1. Röd markering visar den norra stenarmen i ursprunglig ansökan om restaurering.

Efter att åtgärderna vidtagits står det klart att den norra stenarmen förlängts och att även den södra stenarmen restaurerats (se bild 2 nedan).

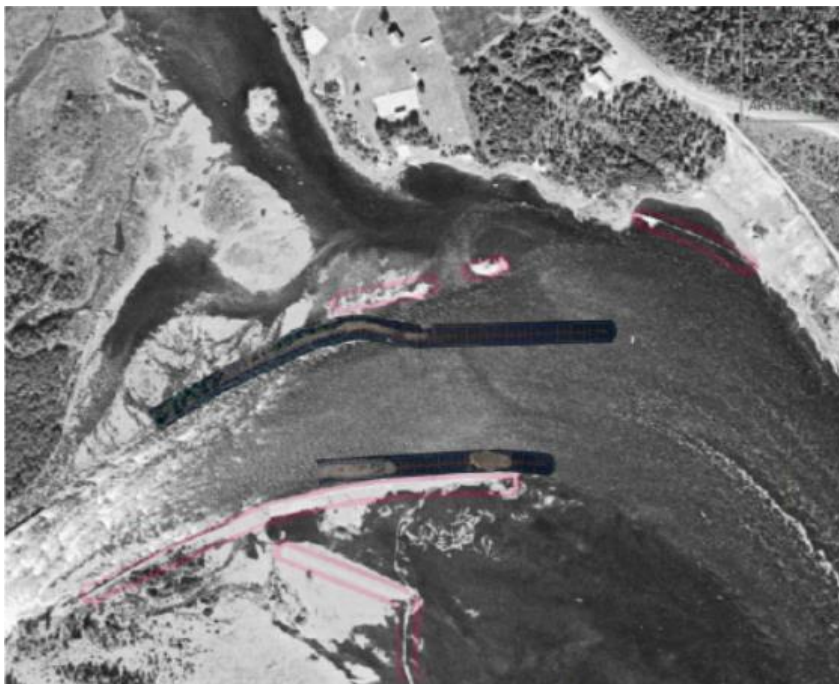

Bild 2. Kommunens bild av de inmätta stenarmarna (markerade i mörkgrå färg) lagda på ortofoto från 1960 med flottningsanordningar i svagt rött.

Båda stenarmarna har, som nämnts, lagligförklarats av mark- och miljödomstolen och länsstyrelsen har inte yrkat någon ändring i den delen. För att åtgärderna ska kunna godkännas i efterhand krävs dock att samtliga åtgärder varit nödvändiga att utföra genast för att förebygga skada.

Enligt Mark- och miljööverdomstolens mening står det klart att det varit nödvändigt för kommunen att omgående vidta åtgärder för att förhindra skada på såväl byggnader som anläggningar nedanför Storforsen. Det har därvid varit nödvändigt att restaurera såväl den norra som den södra stenarmen för att återföra Piteälven i den djupfåra nedanför Storforsen som den tidigare tagit. Som länsstyrelsen anförde vid den muntliga förberedelsen vid mark- och miljödomstolen var den valda tidpunkten den bästa för att vidta åtgärden. Den omständigheten att länsstyrelsen numera anser att det inte är visat att det funnits ett akut behov föranleder inte någon annan bedömning. Frågan är dock vilka och hur omfattande åtgärder som, utan föregående tillstånd, varit nödvändiga att vidta för att förhindra skada. Vid bedömning av den frågan ska hänsyn också tas till om det finns motstående intressen som riskerar att åsidosättas om åtgärderna godkänns i efterhand.

Området där åtgärderna vidtagits ingår i Natura 2000-områdena Storforsen (SE0820086) och Piteälven (SE0820434). Av bevarandeplanen för Storforsen framgår bland annat följande. Storforsen är Nordens nu största obundna vattenfall, som faller 80 meter på en sträcka av 5 km och hela 60 meter de nedersta 2 kilometrarna. Storforsen har påverkats av människan; under flottningsepoken byggdes stenkistor efter stränderna och forsens älvfåra styrdes om för att underlätta flottningen. I den nu torrlagda fåran, Döda fallet, där älven tidigare strömmade rinner idag endast en liten mängd vatten. Omstyrningen av älven kan ha lett till att Storforsen nu är ett vandringshinder för lax. Som bevarandemål anges bland annat att hinder inte ska finnas för fiskvandring upp och ner i fåran samt för en naturlig vattenfluktuation. Som hotbild anges bland annat fysisk påverkan på vattenmiljön eller dess omgivning som kan göra skada genom påverkan på dess strukturer, naturtillstånd och vattenföring.

Därutöver anges bland annat följande i bevarandeplanen för Piteälvens Natura 2000-område som uppdaterats i januari 2024. Piteälvens artsammansättning påverkas av att Storforsen utgör ett vandringshinder för uppströmsvandrande arter, inklusive lax och havsvandrande öring. Det stora biflödet Varjisån och flera mindre vattendrag mynnar ut i Piteälvens huvudfåra nedströms Storforsen. Dessa vattendrag är viktiga reproduktionsområden för lax och havsvandrande öring, och flera viktiga populationer av flodpärlmussla finns där.

Kommunen har anfört att stenarmarna har restaurerats utifrån sin ursprungliga sträckning. Den ursprungliga sträckningen är relevant eftersom den kan ge ledning kring anläggningens ursprungliga funktion.

Av de flygfoton som lämnats in av länsstyrelsen framgår stenarmarnas ungefärliga omfattning och sträckning under 1960- och 1970-talet (se bild 3 nedan). Den norra stenarmens lokalisering överensstämmer där relativt väl med den utformning som kommunen angav i sin ursprungliga ansökan. Därutöver framgår att den södra stenarmen hade ungefär samma sträckning som den fått nu i den del där åtgärder skett, men att vattnet från Storforsen då huvudsakligen passerade norr om denna arm.

Bild 3. Fotografi över stenarmarnas sträckning runt 1960- och 1970-talet.

Även om de personer som utfört åtgärderna har uppgett att även den norra stenarmen blivit lika lång som den varit tidigare och att den, från och med den skarpaste svängen, inte varit synlig på ortofoton, har kommunen inte visat att förlängningen varit nödvändig för att förhindra skada på de anläggningar som kommunen velat skydda. Den omständigheten att kommunen från början endast ansökt om en restaurering av den norra stenarmen i enlighet med vad som framgår av bild 1 ovan talar snarare med styrka för att förlängningen i sig inte varit nödvändig för att förhindra skada.

Förlängningen av stenarmen har skett inom Natura 2000-områden. Det innebär att det finns starka motstående intressen som ska beaktas vid en tillståndsprövning och som riskerar att åsidosättas när arbeten utförs utan föregående tillstånd. Oaktat om den norra stenarmen har fått en sträckning som i stort överensstämmer med den ursprungliga, är det inte säkert att stenarmens sträckning och utformning är den mest ändamålsenliga och funktionella om samtidig hänsyn tas till hur skyddade arter och miljöer påverkas, t.ex. laxens reproduktionsmöjligheter. Denna bedömning sker bäst genom en tillståndsprövning där behovet av att skydda omgivande anläggningar kan vägas mot naturvärden och det finns möjlighet att ställa krav på skyddsåtgärder m.m. Eftersom kommunen redan i mark- och miljödomstolen framfört ett andrahandsyrkande om tillstånd i efterhand för åtgärderna bör målet återförvisas dit för fortsatt behandling av frågan om tillstånd kan ges för den aktuella förlängningen av den norra stenarmen.

Sammantaget anser därmed Mark- och miljööverdomstolen att det funnits skäl att godkänna restaureringen av den södra stenarmen på sätt som skett och den norra stenarmen till den längd som framgår av kommunens ursprungliga tillståndsansökan. Kommunen har däremot inte visat att det, utan föregående tillstånd, varit nödvändigt att förlänga den norra stenarmen för att förhindra skada, varför den delen av arbetet inte kan godkännas i efterhand. Eftersom kommunen i andra hand yrkat att tillstånd ska ges för åtgärden och frågan om den åtgärdens miljöpåverkan inte närmare har utretts behöver målet återförvisas till mark- och miljödomstolen för fortsatt behandling i den delen.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B
Överklagande senast den 2024-11-18

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Malin Wik, Petra Bergman, referent, och Catharina Adlercreutz samt tekniska rådet Claes Becker.

UMEÅ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2023-04-13
meddelad i
Umeå

Mål nr M 109-22

PARTER

Sökande

Älvsbyns kommun, 212000-2734
Storgatan 27
942 85 Älvsbyn

Ombud: ERIS
adress som ovan

Motpart

Länsstyrelsen i Norrbottens län
971 86 Luleå

SAKEN

Ansökan om tillstånd för vattenverksamhet för att restaurera stenarm från flottningsepoken inom fastigheten A, Älvsbyns kommun

Avrinningsområde: 13 Piteälven
Koordinater (SWEREF99 TM): N: 7314444 E: 747145

DOMSLUT

Lagligförklaring

Mark- och miljödomstolen förklarar med stöd av 17 och 18 §§ lagen (1998:811) om införande av miljöbalken de två stenarmarna /stenpirarna i Storforsen, Piteälven, Älvsbyns kommun, vara lagliga.

Godkännande

Mark- och miljödomstolen lämnar Älvsbyns kommun godkännande i efterhand enligt miljöbalken för

Dok.Id 425155

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se, Info om vår personuppgiftsbehandling: www.umeatingsratt.domstol.se eller kontakta oss		måndag – fredag 08:00–16:00

1. restaurering av den norra stenarmen i Storforsen till en längd av 350 meter ovan vattenytan vid medelvattenflöde (MQ), samt
 2. restaurering av den södra stenarmen i Storforsen till en längd av 175 meter ovan vattenytan vid MQ,
- i enlighet med domsbilaga 1.

Yrkandena i fråga om ansvar för underhåll av vattenanläggningen samt länsstyrelsens villkorsyrkanden avslås.

Arbetstid

Arbetena är redan genomförda under september 2022 och någon ytterligare arbetstid medges inte.

Oförutsedd skada

Anspråk på grund av oförutsedd skada får framställas till mark- och miljödomstolen inom fem år från det att denna dom vunnit laga kraft.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen ändrar inte vad som genom beslut den 18 februari 2022 bestämts om 1 500 kr i avgift för prövningen av vattenverksamheten.

BAKGRUND

Piteälven är en av Sveriges fyra oreglerade nationalälvar. Storforsen i Piteälven, ligger cirka 40 km väster om Älvsbyn. Fallsträckan är 5 km och fallhöjden 82 m. Forsen mynnar ut i ett sel där vattnet flyter stilla fram.

Vid några tillfällen mellan åren 1878 - 1945 anlades trä- och senare stenkistor för att underlätta för flottningen som pågick fram till 1984 då all flottningsverksamhet upphörde i Piteälven. Genom dessa anordningar uppkom också en av forsens stora sevärdheter – ”Döda fallet”. Storforsens naturreservat bildades 1971. En av flottningsanpassningarna är stenarmar eller pirar som anlades där forsen rinner ner mot selet framför hotellet. Stenarmarna har emellertid rasat och eroderat vid vårfloden och de har renoverats för att styra bort vattnet från anläggningar som byggts nära den motsatta stranden.

YRKANDEN M.M.

Älvsbyns kommun har yrkat att mark- och miljödomstolen

1. i första hand ska ge godkännande i efterhand för restaurering av två stenarmar i Piteälven, som utförts utan föregående tillstånd i enlighet med 11 kap. 16 § miljöbalken och i andra hand ger tillstånd i efterhand till åtgärden,
2. ska meddela villkor om anspråk på grund av oförutsedd skada ska anmälas till domstolen senast inom fem år,
3. ska pröva vattenanläggningens laglighet i enlighet med 17 § andra stycket lagen (1998:811) om införande av miljöbalken, samt
4. fastställa att i första hand Länsstyrelsen i Norrbottens län och i andra hand Statens Fastighetsverk ska ha det fortsatta ansvaret för underhåll av vattenanläggningen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har avstyrkt att godkännande ges i efterhand eller att ett tillstånd ges i efterhand, varken tillstyrker eller avstyrker yrkandet i punkten 3 och avstyrker förstahandsyrkandet i punkten 4. Länsstyrelsen har inga synpunkter på yrkandet i punkten 2.

Länsstyrelsen har yrkat att mark- och miljödomstolen ska meddela två undersökningsvillkor för tillståndet, bl.a. avseende åtgärdens påverkan på eventuella lekbottnar för fisk.

Älvsbyns kommun har motsatt sig länsstyrelsens villkorsyrkande.

Förslag till villkor

Älvsbyns kommun har inte föreslagit några villkor.

Länsstyrelsen har föreslagit följande villkor.

1. Älvsbyns kommun ska utreda konsekvenserna av den rensning/schaktning som genomförts i de områdena i älven där bottenmaterial har grävts och schaktas bort i samband med anläggandet av de två stenarmarna. Utredningen ska inkludera dels en tydlig beskrivning av den areal som påverkats dvs bortschaktad yta och stenarmarnas yta, dels om åtgärderna har resulterat i förlust av bottenvariationen och orsakat monotona miljöer som saknar struktur och variation - med naturligt grus- sten- och blockmassor i varierad storlek - som försämrat livsmiljöerna för vattenlevande växter, smådjur, insekter och fiskar. Utredningen ska vidare föreslå alternativa lösningar som motverkar eller kompenserar för de olägenheter som följer av de anlagda stenarmarna inklusive uppgrundning och igenslamning. Resultatet av utredningarna ska redovisas skriftligt senast två efter lagakraft vunnit beslut till Mark- och miljödomstolen.
2. Älvsbyns kommun ska utreda om åtgärderna har resulterat i ett ändrat lek- och vandringsmönster för lax och öring. Utvärdering ska utföras med akustisk telemetri, för att studera hur lekvandrande lax och öring rör sig i området vid pirarna, samt med ekolodsräknare vid Varjisåns sammanflöde med Piteälven, för att studera hur många laxar som går upp i Varjisån och om det sker någon fördröjning i vandringen. Utredningen ska vidare föreslå alternativa lösningar som motverkar eller kompenserar för de olägenheter som följer av de anlagda stenarmarna. Resultatet av utredningarna ska redovisas skriftligt senast två år efter lagakraft vunnit beslut till mark- och

miljödomstolen.

Älvsbyns kommun har motsatt sig villkorsförslagen.

ANSÖKAN OCH KOMPLETTERINGAR

Laglighetsprövning av anläggningen

Älvsbyns kommun bedömer anläggningen som lagligt uppförd. 1878 nämns som det år som döda fallet torrlades och flottningsanpassningarna genomfördes.

Anläggningen är med all sannolikhet från samma tid. Den finns på Lantmäteriets ortofoto från 1960.

Rådighet

Samråd har hållits med bland annat ägarna av B och F där skogsbilväg och basväg finns, och med A, den fastighet där stenarmen ligger. Samråd har även hållits med Länsstyrelsen som Älvsbyns kommun anser ha ansvar över anläggningen i egenskap av ansvariga för kulturminnen. Inga erinringar har inkommit från dem. Älvsbyns kommun anser sig därför ha rådighet över området.

Älvsbyns kommun har ansett sig ha rådighet över vattnet genom fullmakt från Statens fastighetsverk (SFV) som äger fastigheten A. SFV anser sig dock inte ansvara för anläggningen (stenarmen) utan anser att den omfattas av Länsstyrelsens uppdrag, men detta är så långt Älvsbyns kommun kommer i frågan över fullmakt. Ingen annan har heller framträtt som ansett sig äga den. Älvsbyns kommun anser sig därför uppfylla kraven enligt 2 kap. 2-5 §§ om rådighet.

Verksamhetsutövare

Älvsbyns kommun har ansett att Länsstyrelsen i Norrbotten ska vara verksamhetsutövare/ansvariga för anläggningen. De ansvarar för reservatet och de kulturminnen som finns där som en följd av flottningssepokens aktiviteter, i huvudsak döda fallet, ett område som torrlades som en följd att göra forsen anpassad för timmerflottning. Reservatets avgränsning är tydligt utformad i denna

del så det omfattar stenarmen. Länsstyrelsen i Norrbotten bör således ha ansvar över anläggningen genom de ansvarsområden de har. SFV äger fastigheten A inom vilken anläggningen ligger. De skulle mot bakgrund av detta kunna anses vara ägare av anläggningen men även dessa anser att anläggningen bör vara Länsstyrelsen i Norrbottens genom deras uppdrag. Länsstyrelsen i Norrbotten har inte uttryckt några tankar kring ansvaret över anläggningen mer än att de inte anser den vara deras ansvar. Älvsbyns kommun anser att Länsstyrelsen i Norrbotten ska vara verksamhetsutövare av anläggningen och yrkar på att mark- och miljödomstolen fastställer att Länsstyrelsen i Norrbotten har det juridiska ansvaret över anläggningen.

Lokalisering och skyddsvärden

Området omfattas av Natura 2000, Länsstyrelsens kulturmiljöprogram, riksintresse för kulturmiljövård, riksintresse för naturvård, riksintresse för friluftsliv samt riksintresse Försvarsmakten - stoppområde för höga objekt. Området ligger inom Storforsens naturreservat som förvaltas av Länsstyrelsen i Norrbottens län. Det finns inte anledning att anta att miljökvalitetsnorm kommer att överskridas.

Tidigare åtgärder

Armarna anlades ursprungligen troligen 1874-1878 och renoverades 1898, 1920 och 1945. Kända liknande åtgärder har utförts inom området av andra verksamhetsutövare 1983 och 1995.

Fastigheter

Området ligger i sin helhet inom fastigheten A och ägs av Statens fastighetsverk. Inom cirka 100 meter från stenarmen ligger fastigheterna C, D, E och B samt inom berörd fastighet finns en anläggning (bro) som ägs av Älvsbyns kommun. Fastigheterna B samt F korsades för åtkomst för åtgärden. Skogsbilväg och basväg finns. Fastighetsägarna har informerats skriftligen vid samråd.

Fastighetskarta och stenarm före renovering markerad med röd inramning.

Samråd

Ansökan om vattenverksamheten görs av Älvsbyns kommun som sökande. Ärendet har varit föremål för undersökningssamråd under tiden 31 juni till den 31 augusti 2021. Underrättelse om samråd har meddelats berörda sakägare samt statliga och kommunala instanser. Älvsbyns kommun har upprättat en samrådsredogörelse som även kompletterats med ett tillägg.

Länsstyrelsen har den 12 november 2021 beslutat att åtgärden inte innebär betydande miljöpåverkan. Beslutet innebär att Älvsbyns kommun ska upprätta en så kallad liten miljökonsekvensbeskrivning enligt 6 kapitlet 47 § miljöbalken. Området ligger i ett Natura 2000-områden men åtgärden bedöms inte ha en sådan påverkan att Natura 2000-tillståndsplikt utlöses.

Åtgärd

Planering

Åtgärden som planerades var att iordningsställa stenarmar genom att tillföra erforderlig mängd större stenar samt samla ihop och återanvända sten och grus från stenarmar som spolats ut. Det material som återanvänds bedöms utgöra oförorenat grus.

- Åtgärden avses utföras med grävmaskin driven av naturdrivmedel samt miljöanpassade hydrauloljor.
- Åtgärden omfattar ett område om cirka 6000 kvadratmeter.
- Åtgärden utförs vid lägsta vattenstånd. Detta möjliggör att anläggningsmaskin kan framföras på ett sätt som inte skadar marken eller älvbotten som utgör grus.

Utförande

Åtgärden har bestått i att med en grävmaskin och en bandschaktare återföra massor från stenarmen som runnit ut och gjort stenarmen låg och bred. Stenarmen har nu samma volym som tidigare men är högre och smalare vilket kommer medföra att vattnet vintertid inte sköljer över den. Åtgärden genomfördes den 23 – 25 september 2022. Åtgärden har genomförts i enlighet med de miljökrav som Älvsbyns miljö- och byggnämnd ställt i ärendet med att åtgärda stenarmen enligt 11 kap. 3 § 1p. miljöbalken. Inga skador, utsläpp eller olyckor på andra sätt inträffade under arbetet.

Skäl till åtgärd utan föregående tillstånd

För att det ska vara möjligt att ta sig med grävmaskin till området måste åtgärden göras vid lägsta vattenstånd. I regel finns ett kort spann för detta under vår och höst. Då vattnet under vecka 38 var tillräckligt lågt samtidigt som väderprognosen visade alltmer regn bedömde Älvsbyns kommun det nödvändigt att utföra åtgärden under det korta spann som det med säkerhet var möjligt att ta väg till området.

Alternativet att inte utföra åtgärden bedöms ha fört med sig att vattnet stigit så pass mycket att det inte skulle vara möjligt att ta sig till området och restaurera stenarmen i höst. Detta hade fått till följd att vatten återigen skulle sköljt över isen med stora skador på byggnader och anläggningar som följd. Älvsbyns kommun

anser sig därför varit nödgad att utföra åtgärden för att förebygga skada med stöd av 11 kap. 16 § miljöbalken.

Åtgärden bedömdes vara möjlig att genomföra genom att följa miljölagstiftning samt utfördes utan negativa miljöeffekter. Åtgärden bedömdes utöver detta kunna utföras utan risk för hälsa eller skada på egendom, egen eller annans. Ej heller bedömdes konsekvenserna av genomförande bidra till några risker utan snarare ökad säkerhet och säkerställande av tillgång till enskild egendom samt till säkrad och ökad tillgång för allmänhet. Någon annan planerad aktivitet inom området är inte känd.

Dimensionering av stenar

Älvsbyns kommun har inte utfört några beräkningar för att dimensionera stenarna som användes. Upphandlad entreprenör har stor erfarenhet av markprojekt och kommunen lät dem baserat på erfarenhet tillföra erforderlig mängd tillräckligt stora stenar.

Älvsbyns kommun bedömer att åtgärden inte kommer att stå evärdligt utan att krafter från Piteälven, i synnerhet vid islossning snarare än av krafter från forsen, kommer att kunna flytta på stenarna varför de troligen kommer att behöva flyttas ihop varje eller vartannat decennium. Liknande åtgärder ska ha genomförts bland annat på 1980-talet, oklart i vilken regi.

Liten miljökonsekvensbeskrivning

Från en skogsbilväg som slutar inom B kommer en grävmaskin att via en befintlig basväg från tidigare skogsbruk köra ut till Piteälvens södra strand. Härifrån kommer grävmaskinen att köra ut i älvfåran till stenarmen. Området vid stenarmen är torrlagt vid lägsta vattenstånd. Även i älvfåran i övrigt är vattnet mycket lågt. Synlig botten här består av isälvssediment i form av grus. Stenarmen består av större stenar i botten och mindre stenar och grus upptill. Stenarmen har med tiden komprimerats något och mindre stenar och grus har rasat ut och ligger på ömse sidor om stenarmen.

Åtgärden består i att tillföra erforderlig mängd nya, något större stenar samt att samla ihop och återanvända sten och grus som spolats ut från stenarmen och lagt sig vid foten av denna. Åtgärden renderar i att stenarmen höjs till tidigare nivå (cirka 70 centimeter högre). Sammanlagt omfattar åtgärderna en yta på cirka 6 000 kvadratmeter. Åtgärden kommer att leda till att Piteälven leds i den fåra den hållit sedan flottningen startade här i slutet av 1800-talet och åtgärden är en förutsättning för att lagligt uppförda allmänna och enskilda byggnader och anläggningar inte ska förstöras.

Planritning med renoverade stenarmar utritade, där röd markering är krönen.

Alternativet bedöms vara nollalternativet. Detta kommer att medföra skador på allmänna och enskilda anläggningar. Ett pumphus som är placerat en bit upp från älven vid Hotell Storforsen, är kopplat till hotellet samt till enskilda fastigheter i byn Bredsel. Den negativa påverkan som kan uppstå om vattennivån blir för hög, resulterar i att pumphuset slutar att fungera då mängden vatten blir för stor så att pumparna inte orkar leda vidare avloppsvattnet till reningsverket i Vidsel. För

tillfället är vattennivån hög och en extra undervattenspump är installerad i pumphuset, men med begränsad kapacitet. Om vattennivån stiger för mycket, kommer pumparna gå sönder alternativt att kommunen stänger av dem. Detta kommer i sin tur att leda till att Hotell Storforsen får in avloppsvattnet i hotellet samt att avloppsledningarna riskerar att frysa sönder. En bräddning av avloppsvattnet ut till Piteälven blir nödvändig om pumparna stängs av eller går sönder. Kostnaderna för en ny pump uppgår till cirka 500 000 kronor. Kostnader för privata byggnader och anläggningar är ej beräknade av kommunen. Nollalternativet kommer sannolikt innebära att scenariot upprepas årligen.

Risk och konsekvensbedömning

Läckage av hydraulolja

Brott på hydraulslangar är en risk som identifierats.

Läckage av drivmedel och/eller smörjolja

Mindre läckage som dropp av smörjolja kan förekomma.

Skador på växt- och djurliv

Inom fastigheten B finns observationer av rödlistade arter så som älvstarr, goliatmusseron, brunpudrad nållav, rynkskinn, ullticka och rosenticka rapporterade. Fyndplatserna ligger, med undantag från goliatmusseron, i närområdet men ej utmed den basväg som kommer att nyttjas. Goliatmusseronen är utmärkt precis på den basväg som avses nyttjas men området för noggrannhet är relativt stort och fyndet kan ha gjorts utanför basvägen. Då goliatmusseronen bildar fruktkroppar om hösten och mycelet i övrigt ligger under markytan bedöms den lokala svampen ej påverkas av åtgärden och levnadsvillkoren för goliatmusseron inom området generellt bedöms ej heller påverkas negativt av åtgärden.

Älvfårans botten utgörs av sten och grus. Det finns inga skäl att anta att åtgärden kommer att skada levnadsvillkoren för växter inom området.

Inom stenarmen finns observationer av den röstlistade arten praktbjörkbagge rapporterad. På beskrivningen är det troligt att observationerna inte är gjorda där det markerats. De beskrivs vara gjorda invid spången från campingen men är utmärkta på stenarmen. Troligen är fyndet från yttre ringens utkant. Åtgärden bedöms hur som inte påverka levnadsvillkoren inom området då det endast är en fråga om restaurering av stenarmen och rådande villkor för djurlivet bedöms vara oförändrade efter åtgärden. Älvfårans botten utgörs av sten och grus. Området är inte känd lekplats för fiskar och området för stenarmen är så torrlagt om våren att lek ej kan förekomma där vid lägsta vattenstånd. Det finns inga skäl att anta att åtgärden kommer att skada levnadsvillkoren för djur inom området.

Sammanfattningsvis bedöms åtgärden kunna utföras utan negativa konsekvenser för växt- och djurliv. Ej heller bedöms Piteälvens funktion som källa till dricksvatten riskeras av åtgärden.

INKOMNA YTTRANDEN

Miljö- och byggnämnden på Älvsbyns kommun, myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Naturvårdsverket och SMHI har avstått från att yttra sig.

Statens fastighetsverk (SFV) har meddelat att Älvsbyns kommun fått markägartillstånd att framföra maskiner för att kunna underhålla och reparera stenarmar i Piteälven inom fastigheten A. Tillståndet var giltigt till och med 31 oktober 2022. SFV har också meddelat att inom utpekat område på fastigheten A har inte SFV tecknat några arrenden eller hyresavtal, det finns dock en gammal flottarkoja på fastigheten. SFV poängterade att utpekat område ligger inom Storforsens naturreservat som förvaltas av Länsstyrelsen Norrbotten. Samt att både Älvsbyns kommun och Länsstyrelsen i Norrbotten har anläggningar inom fastigheten såsom bro, spång, eldplatser mm. I utdrag från Metria framgår inskrivna rättigheter.

Länsstyrelsen har dels via NSD (Norrbottens Socialdemokraterna) webbtidning den 24 september 2022, dels via PT (Piteå tidningen) den 26 september 2022, blivit

uppmärksammas om att kommunen redan genomfört verksamheten. Mot bakgrund av detta så torde kommunen behöva revidera sin ansökan och miljökonsekvensbeskrivning (MKB), dvs det bör framgå av ansökan om kommunen har för avsikt att söka godkännande enligt 11 kap 16 § miljöbalken. Detta kräver dock enligt länsstyrelsen att kommunen verkligen visar att samtliga åtgärder är akuta i den mening som bestämmelsen förutsätter. Alternativt att kommunen söker tillstånd för den utförda vattenverksamheten i efterhand. Mot bakgrund av vad som framkommit ovan samt de upplysningar länsstyrelsen efterfrågar nedan så anser länsstyrelsen att kommunen måste komplettera sin ansökan och MKB för att länsstyrelsen ska kunna göra en bedömning av de väsentliga miljöeffekterna som den sökta verksamheten kan förväntas ge.

Länsstyrelsen saknar dels en teknisk ritning med angivna mått, dvs längd, bredd (bottenbredd och krönbredd) och höjd på befintlig stenarm och dels en ritning på hur stenarmen ska se ut efter utförd åtgärd. Kommunen måste vidare förtydliga inom vilket område det är aktuellt med stenplockning eftersom länsstyrelsen generellt sett är restriktiv till stenplockning/rensning inom strandområden då sådana åtgärder kan dels riskera att förändra strandlinjens karaktär och erosionsskydd dels påverka lekområden för fisk i området. Redovisa vart tidigare kända isproppar varit i förhållande till stenarmen.

Länsstyrelsen anser att en ansökan om lagligförklaring bör omfatta en utredning av de flottledsanpassningar och anläggningar som utförts längs med Storforsen. Av utredningen bör det bland annat framgå vilka typer av åtgärder som vidtagits samt tidpunkt och verksamhetsutövare. Det bör vidare också motiveras huruvida alla flottledsanpassningar/anläggningar som framkommit av ovan nämnda utredning ska omfattas av lagligförklaringen eller inte.

Av kommunens komplettering så uppges länsstyrelsen vara ansvarig för anläggningen. Länsstyrelsen kan inte se att något egentligt underlag finns redovisat för kommunens antagande för mer än länsstyrelsens ansvar för reservatet och dess kulturminnen. Länsstyrelsens roll och ansvar beträffande reservatet och

kulturlämningar består av bland annat tillsyn, tillståndsprövning, fördelning av statligt bidrag samt deltagande i och initiativtagare för olika program/projekt. Det innebär inte att länsstyrelsen "äger" länets alla kulturhistoriska lämningar eller alla byggnader inom ett reservat och därigenom per automatik ansvarar för kontinuerligt underhåll av dessa. Länsstyrelsen menar att framtida ansvar måste utredas av kommunen.

Utifrån underlaget instämmer länsstyrelsen i kommunens bedömning att projektet inte når upp till kriterierna för Natura 2000-prövning.

Huvudsaklig påverkan kommer att ske på vattenförekomsten Piteälven (WA35665684). Vattenförekomsten är påverkad av ingrepp från flottningen och den ekologiska statusen har bedömts vara måttlig (databasen VISS). Eftersom det handlar om restaurering av befintlig stenarm och ingen utökning av påverkat område är bedömning att vattenförekomstens ekologiska status ej kommer att försämrats av den föreslagna åtgärden och att miljö kvalitetsnormen kan upprätthållas.

I området finns fornlämningar som skyddas av kulturmiljölagen. Inom riksintresseområdet får upplevelsevärdet inte förvanskas. Arbetet på och i anslutning till stenarmen måste vidare utföras på ett sådant sätt att utformningen, efter restaureringen, motsvarar det tidigare och att inga nya komponenter som kan komma att utgöra ett påtagligt avvikande eller förfulande inslag i kulturmiljön tillförs. Om konstruktioner eller lämningar som härrör från flottningskonstruktioner från tiden före 1945 behöver förändras eller tas bort ska Kulturmiljöfunktionen kontaktas för samråd innan.

Länsstyrelsen önskar förtydliga att det framgår av 22 kap 1 § 1 p miljöbalken att i ett ansökningsmål ska bl.a. en ritning ingå. Det åligger vidare verksamhetsutövaren eller den som avser att bedriva en verksamhet att ta fram det underlag och vidta de undersökningar som krävs för att en prövningsmyndighet, i detta fall mark- och miljödomstolen behöver för att kunna bedöma verksamhetens omfattning och

påverkan på bl.a. allmänna och enskilda intressen. Länsstyrelsen motsätter sig inte att kommunen ändrat sitt yrkande till att nu gälla godkännande i efterhand, enligt 11 kap 16 § miljöbalken. Länsstyrelsen anser dock mot bakgrund av de brister som länsstyrelsen påtalat att ett sådant godkännande inte kan lämnas på nu föreliggande handlingar.

Älvsbyns kommun har bemött länsstyrelsen yttrande i enlighet med bl.a följande. Kommunen avser att låta den inkomna ansökan som ligger till grund för målet hanteras och gör bedömningen att mark- och miljödomstolen kan låta punkten om ansökan utgå på grund av inaktualitet eller godkänna eller avslå den. Då målet innehåller fler punkter avser Älvsbyns kommun att låta ärendet fortlöpa. Miljökonsekvenser av utfört arbete bedöms vara desamma som de som kommunen utrett. Arbetet är utfört på samma sätt som det var avsett med enda skillnad att nya stenar ej tillfördes utan enbart befintliga återfördes. Vid lågvatten var stenarmens avgränsning tydlig varför det var lätt att se vilka stenar som tillhör stenarmens funktion och som rasat ut och gjort den låg och bred. Någon ytterligare miljökonsekvensbeskrivning bedöms därför ej nödvändig.

Av Länsstyrelsens yttrande kan man utläsa att de saknar ritningar över anläggningen men nämner ej något syfte med dem. Älvsbyns kommun har gjort inmätningar och upprättat en ritning över hur stenarmarna ser ut när de är restaurerade. Då området där arbete utförts är torrlagt under lågvattenperioderna om höst och vår anser Älvsbyns kommun att fiskar inte kan leka där. Fiskars lek påverkas således ej av åtgärden. Älvsbyns kommun har inte undersökt isen för att ta reda på exakt vilka områden som bottenfryser. Nedanför forsen där bredselet breder ut sig och vattnet tapper fart är området mycket grunt. Älvsbyns kommun bedömer att, baserat på hur vattnet betett sig de senaste åren när det tydligt sköljer över stenarmen jämfört med den vägen vattnet tidigare tagit vintertid att det grunda området vid bredselets början bottenfryser. Älvsbyns kommun bifogar i yttrandet en skiss över var älven bottenfryser, se nedan.

Skrafferat område visar område som bottenfryser. När stenarmen är för låg tar vattnet väg enligt blå pil. När stenarmen är tillräckligt hög styrs vattnet enligt röd pil och/eller skapar ett sådant flöde så vattnet inte bottenfryser.

Älvsbyns kommun delar Länsstyrelsens synpunkt om att hela anläggningen bör laglighetsprövas. Huruvida detta är gjort eller ej har kommunen ej kännedom om. En utredning skulle kunna tillsättas för att undersöka detta. Då stenarmen inte är fäst vid övrig konstruktion anser kommunen dock att en laglighetsprövning av stenarmen kan göras enskilt och att resterande del/delar kan prövas i ett senare skede.

Verksamhetsutövare

Älvsbyns kommun har inte genomfört någon utredning om ägaransvar / förvaltaransvar över stenarmen. Resonemanget utgår delvis utifrån det ansvar länsstyrelsen har för reservatet med dess kulturminnen och då länsstyrelsen, enligt uppgift, under tidigt 1990-tal förnyade timmerkonstruktioner vid Storforsen

tillsammans med dåvarande markägaren i syfte att bibehålla forsen i den fåra som skapades för flottning. Länsstyrelsen bedöms därför ha tagit på sig ansvar över anläggningen. Stenarmen är förvisso inte klädd i timmer men fyller i övrigt samma funktion som timmerkonstruktionen, att styra Piteälven i en för flottningen anlagd konstruktion. Älvsbyns kommun anser inte att kommunen ska ansvara för en sådan utredning om verksamhetsutövare. Då stenarmen har en funktion för lagligt uppförda byggnaders och anläggnings varande är den viktig även för miljö och hälsa. Ett av länsstyrelsens bevakningsområden, utan de orsaker som lett till att Länsstyrelsen tagit ansvar för att underhålla och upprätthålla funktionen av övrig konstruktion för att styra älvfåran, ska gälla även för stenarmen.

Älvsbyns kommun har gjort bedömningen att en restaurering med befintligt material som tillhör stenarmen inte innebär någon förändring och att det därför inte finns något att bedöma i frågan om kulturmiljö.

Det grus som återförts till stenarmen har enligt utförare av restaureringsåtgärd tydligt tillhört de befintliga stenarmarna. Liknande arbeten ska enligt uppgift ha utförts 1995. Det är troligt att stenarmen sakta eroderat sedan dess och att vissa återförda stenar kan ha legat i drygt 25 år eller kanske ännu längre sedan tidigare arbeten men att kalla det område som berörts av schaktning för naturligt är missvisande. Älvsbyns kommun accepterar dock att utreda konsekvenser av kommunens utförda arbete men eventuella konsekvenser ska ej anses påverkat ”naturliga lekbottnar”.

Älvsbyns kommun har inte uppfört stenarmarna (de är enligt Norrbottens synliga historia del 2 utgiven av Länsstyrelsen i Norrbotten, ursprungligen bekostade av Länsstyrelsen i Norrbotten) utan restaurerat befintliga stenarmar med stöd av 11 kap. 16 § miljöbalken. Älvsbyns kommun är ej heller ägare/verksamhetsutövare av anläggningen samt ej heller ägare av den fastighet de ligger inom. Älvsbyns kommun anser därför att länsstyrelsen inte kan villkora att Älvsbyns kommun ska utreda (eventuella) olägenheter som följer av de anlagda stenarmarna. Det är oklart om länsstyrelsen avser Älvsbyns kommun när de skriver ”verksamhetsutövare”

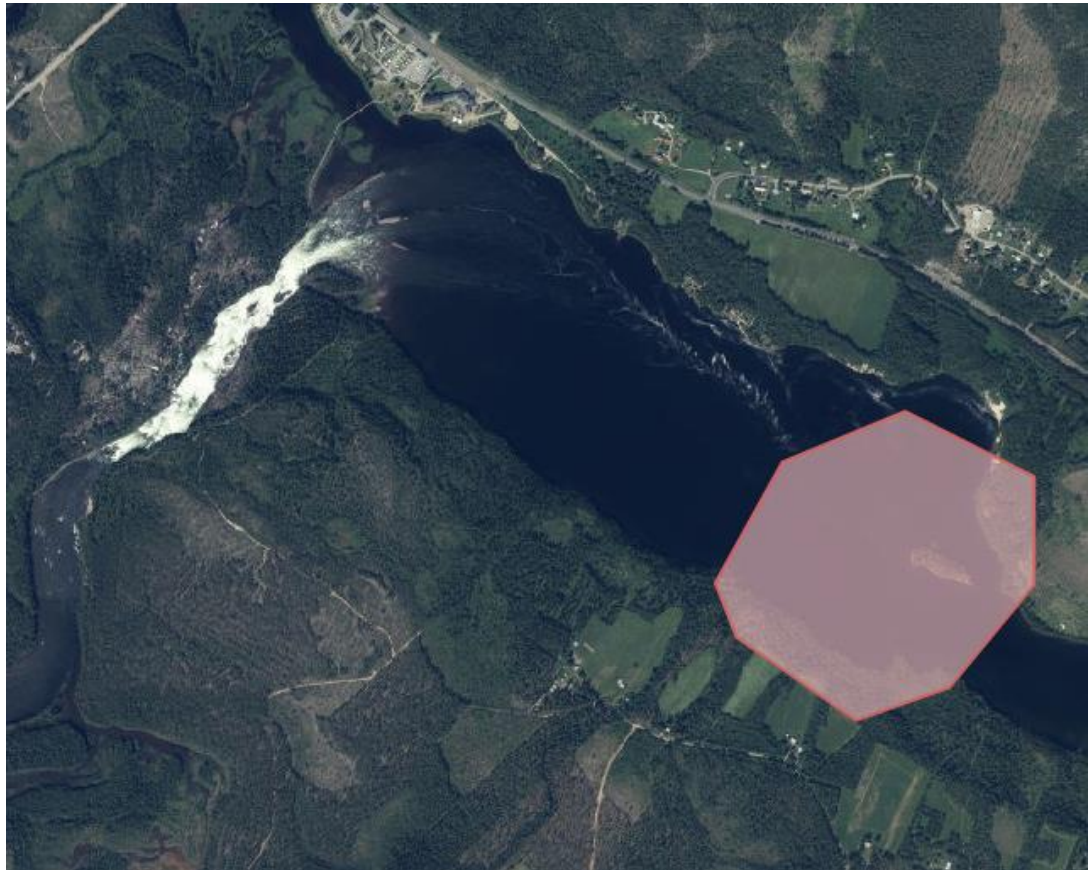
eller om de anser att detta ska beröra, vid dom i målet, fastställd verksamhetsutövare. Då Älvsbyns kommun ej är verksamhetsutövare av stenarmen utan enbart restaurerat befintliga stenarmar med stöd av 11 kap. 16§ miljöbalken anser Älvsbyns kommun att länsstyrelsens villkor inte berör kommunen. Älvsbyns kommun yrkar i målet att länsstyrelsen alternativt Statens fastighetsverk ska vara ägare/verksamhetsutövare av stenarmarna. Dom i målet om vem/vilka som ska vara ägare/verksamhetsutövare av anläggningen bör således föra med sig konsekvensen att det samtidigt fastställer vem/vilka som berörs av länsstyrelsens förslag till villkor i fråga om kontrollprogram.

Länsstyrelsen har därefter inkommit med följande yttrande.

Länsstyrelsen har i det aktuella målet, inledningsvis utgått ifrån att Älvsbyns kommun (kommunen) endast har avsett att renovera en äldre stenpir för att på så vis skydda hotellets och kommunens fastigheter från is- och vattenmassor till följd av bottenfrysning. Det har sedermera visat sig att kommunen med stöd av 11 kap 16 § miljöbalken utan att invänta dom i målet uppfört två för länsstyrelsen mer omfattande stenpirar än vad som inledningsvis framkommit av kommunens handlingar i målet.

En förutsättning för att 11 kap 16 § miljöbalken ska vara tillämplig i det aktuella målet är – enligt Länsstyrelsen – att man inte ska vidta mer åtgärder än vad som faktiskt behövs. Länsstyrelsen anser sålunda att kommunen måste visa att båda stenpirarna i dess nuvarande form och plats är nödvändiga och en förutsättning för att förebygga skador på hotellet och kommunens fastigheter till följd av bottenfrysning. Utifrån Länsstyrelsens kännedom så återfinns ett område längre nedströms i selets utlopp där det avsmalnar samtidigt som det grundar upp som tidigare är känt för bottenfrysning. Om bottenfrysning och isdämning sker i selets utlopp så påverkar det området uppströms med förhöjd vattennivå ända upp mot Storforsen, se foto nedan. Även vid höga vattenföringar under barmarksäsong utgör selets utlopp en begränsning i avbördningsförmåga. Enligt Länsstyrelsen torde det vidare inte gå att utesluta att den nya norra piren kan förvärra problemen med isdämning eftersom vattenhastigheten närmast hotellet riskerar att sjunka markant

när strömmen helt styrs bort. När vattenhastigheten sänks ökar risken för att det kalla vattnet från Storforsen, som kan bli flera minusgrader under kalla vinterdagar och nätter, börjar frysa från botten och uppåt med dämning som resultat. Det är endast vattenhastigheten som hindrar vattnet från att frysa till is när det är så kallt.

Ortofoto med plats för bottenfrysning och isdämning i selets utlopp markerad med röd polygon.

Det torde därmed vara lämpligt att kommunen tar hjälp av någon med dokumenterad kompetens inom både hydrologi och isbildning i sitt kommande resonemang beträffande dels vart det naturligt föreligger risk för bottenfrysning dels pirarnas utformning och funktion för att begränsa isbildning och bottenfrysning samt utreda alternativ lösning som motverkar bottenfrysning utifrån vattendragets förutsättningar.

Vidare vad gäller kommunens anförande om att man endast renoverat stenpirarna med stöd av 11 kap 16 § miljöbalken så blir Länsstyrelsen lite osäker på vad

kommunen menar med detta och önskar ett förtydligande. Har kommunen ändrat sitt yrkande om att man söker godkännande i efterhand för åtgärder som ska förhindra skador på Hotellet och kommunens fastigheter till att bara gälla renovering.

Jämförelse av de gamla och de nya pirarna

Såsom Länsstyrelsen har uppfattat det har kommunen vad gäller stenpirarnas uppförande uppgett att de endast utgått ifrån spår på botten från äldre tidigare anlagda stenpirar. Länsstyrelsen konstaterar också att kommunen anfört att de endast har renoverat stenpirarna samt att en liknande åtgärd ska ha genomförts 1995. Enligt gamla flygbilder, både från 1960-talet och 1970-talet, slutade den gamla norra piren vid koordinaten N 7314434, E 747111 (SWEREF 99 TM) och den gamla södra piren sträckte sig ut mot koordinaten N 7314347, E 747262 (SWEREF 99 TM).

Den nyanlagda norra piren slutar nu närmare koordinaten N 7314474, E 747319 (SWEREF 99 TM) och den södra sträcker sig ut mot koordinaten N 7314337, E 747288 (SWEREF 99 TM). Den nyanlagda norra piren sträcker sig alltså omkring 200 meter längre ut än den gamla norra piren och den nyanlagda södra piren sträcker sig omkring 40 meter längre ut än den gamla södra piren. På de gamla flygbilderna syns inga tecken på att de gamla pirarna historiskt skulle ha varit längre än vad som syns på flygbilderna från 1960-talet och 1970-talet. Det syns inga som helst uppgrundningar som skulle kunna utgöras av gammalt utspritt material från pirarna i de områden där pirar har förlängts. Länsstyrelsen finner det därför väldigt tydligt att åtgärderna som har utförts under 2022 inte handlar om en renovering av de gamla pirarna utan om helt nya anläggningar av nya pirar. Det vore därför önskvärt att kommunen styrker sitt påstående i detta avseende om att man endast renoverat befintliga stenpirar med tex. historiska bilder som faktiskt styrker kommunens påstående i detta avseende.

Påverkan på lax och öring

De nu anlagda pirarna utgör potentiella risker för laxen och öringen i Piteälvens

vattensystem. Dels medför förlängningen av pirarna att ytor av laxens lek- och uppväxtområden har försvunnit inom anläggningsområdet och grävts bort inom det schaktade området som material till pirarna har tagits från. Dels medför konstruktionen av den norra piren att vattnet bakom förlängningen av piren kommer bli stillastående och tappa sin funktion som lek- och uppväxtområde. Dels riskerar förlängningen av den norra piren att påverka de uppströms lekvandrande laxarna och öringarna i deras vandring upp till viktiga lek- och uppväxtområden i Varjisåns vattensystem, där huvuddelen av Piteälvens viktigaste lek- och uppväxtområden finns av Natura 2000-områdets lax- och öringhabitat. Det torde även finnas en stor risk att lekvandrande lax och öring leds upp mot Storforsen i stället för att hitta upp i Varjisåsystemet.

Natura2000- område

Mot bakgrund av vad som faktiskt utförts i förhållande till det som inledningsvis redovisats i kommunens ansökan om tillstånd så går det inte att utesluta att de omfattande förlängningarna av pirarna kan ha en väldigt stor negativ påverkan på hela laxbeståndet i Natura 2000-området Piteälven. Länsstyrelsen anser sålunda mot vad som hittills framkommit att det nu är motiverat med en särskild Natura2000-prövning. Detta eftersom laxen är en av huvudanledningarna till bildandet av Natura 2000-området. Behov av Natura 2000-prövning ska utredas. Länsstyrelsen anser tills annat är visat att förlängningen av pirarna, främst den norra piren, överhuvudtaget kan tillåtas med tanke på risken att lax kan missledas upp mot Storforsen i stället för att hitta upp i Varjisån. Även om lax och öring bara skulle fördröjas inom detta område på grund av svårigheter att identifiera Varjisåns utflöde så kan det vara allvarligt för bestånden.

Länsstyrelsen anser att en särskild utredning och utvärdering av stenarmarnas påverkan på lax och öring ska utföras innan dessa i nuvarande utformning kan tillåtas. Utvärdering bör utföras med akustisk telemetri, för att studera hur lekvandrande lax och öring rör sig i området vid pirarna, samt med ekolodsräknare vid Varjisåns sammanflöde med Piteälven, för att studera hur många laxar som går upp i Varjisån och om det sker någon fördröjning i vandringen. Utredningen ska

vidare föreslå alternativa lösningar som motverkar eller kompenserar för de olägenheter som följer av de anlagda stenarmarna. Länsstyrelsen anser att Länsstyrelsernas Fiskeutredningsgrupp bör förordnas av mark- och miljödomstolen som sakkunniga och utförare av undersökningar och utvärdering av pirarnas påverkan på lax och öring.

Verksamhetsutövare

Kommunen har vidare påtalat att man inte ser sig som verksamhetsutövare. Länsstyrelsen kan dock konstatera att det i målet -som kommunen initierat - framkommit att det är kommunen som har anlitat en entreprenör för att utföra arbetet och att därmed torde kommunen kunna betraktas som verksamhetsutövare. Därtill bör man i det aktuella målet även beakta att åtgärderna endast syftar till att skydda hotellets och kommunens fastigheter från översvämning till följd av bottenfrysning, några andra fördelar av de utförda åtgärderna kan inte länsstyrelsen se.

Kulturmiljö

I ett tidigare yttrande (531-10613-2022) meddelade Länsstyrelsen, att en eventuell restaurering av stenarm måste föregås av en kulturhistorisk analys och konsekvensbedömning av det planerade arbetet, samt att dessa skulle utföras av personer med kulturhistorisk och arkeologisk kompetens. Av allt att döma har så inte skett.

En kulturhistorisk analys och konsekvensbedömning behövdes, bland annat, för att avgöra huruvida utformning och materialval skulle påverka gestaltning och upplevelsevärdet av området (riksintresse kulturmiljö); om andra forn- och kulturlämningar på något sätt skulle komma att påverkas vid arbetet med åtgärderna; för att avgöra om stenarmens utformning efter restaurering motsvarar tidigare utformning och att inga nya komponenter som kunde utgöra ett påtagligt avvikande tillfördes. Av de underlag som finns tillgängliga för Länsstyrelsen i dagsläget, går det inte att avgöra vilka effekter det genomförda arbetet har haft på kulturmiljöområdet (riksintresset) eller eventuella enskilda forn- och

kulturlämningar. Vad det gäller kulturmiljölagen så är det fornlämningar på land som kan ha körts över eller på annat sätt skadats vid arbetet som Länsstyrelsen kan ha anledning att anmärka på.

Kommunen behöver sålunda redovisa att ingreppet inte inneburit påtaglig skada av miljön/riksintresset, samt eventuella fornlämningar i området. Underlagen bör kompletteras med fler (många) bilder över platsen både före och efter ingreppet, samt kartor (även shaper om det finns) över körvägar, eventuella upplags-/uppställningsplatser osv, som användes vid genomförandet av åtgärden.

Gällande ansvar och ägandeförhållande

Enligt KML 1 kap. 1§ delas ansvaret för kulturmiljön av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas. Enligt KML 1 kap. 2§ har Länsstyrelsen ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet i länet. Det statliga arbetet består bland annat av tillsyn, tillståndsprövning och fördelning av statligt bidrag. Detta innebär inte att Länsstyrelsen ”äger” länets alla forn- och kulturlämningar. De anläggningar som Länsstyrelsen äger och har eventuellt underhållsansvar för, utgörs av sådana som vi själva låtit uppföra.

I boken om Storforsen i Älvsbyns kommun står det att Länsstyrelsen åren 1874–78, förskotterat pengar för byggande av ledarmar i forsen, vilket inte är detsamma som att Länsstyrelsen själva upprättat eller ens helt finansierat ledarmarna. Det rör sig mest troligt om ett statligt bidrag till dåtidens verksamhetsutövare. Av underlaget framgår dessutom att ledarmarna i forsen raserats och återuppbyggts vid åtminstone två olika tillfällen efter 1878, utan att Länsstyrelsen omnämns som bidragsgivare.

Utredningsvillkor

Länsstyrelsen vidhåller sitt yrkande gällande konsekvenserna på bottenmiljön med ändring att naturlig bottenvariation ändras till bottenvariation, inkludera uppgrundning och igenslamning samt att redovisningstiden förlängs till två år i stället för tidigare ett år efter lagakraftvunnen dom.

Utredningsvillkor 1, får sålunda följande lydelse

1. Älvsbyns kommun ska utreda konsekvenserna av den rensning/schaktning som genomförts i de områdena i älven där bottenmaterial har grävts och schaktas bort i samband med anläggandet av de två stenarmarna. Utredningen ska inkludera dels en tydlig beskrivning av den areal som påverkats dvs bortschaktad yta och stenarmarnas yta, dels om åtgärderna har resulterat i förlust av bottenvariationen och orsakat monotona miljöer som saknar struktur och variation - med naturligt grus- sten- och blockmassor i varierad storlek - som försämrat livsmiljöerna för vattenlevande växter, smådjur, insekter och fiskar. Utredningen ska vidare föreslå alternativa lösningar som motverkar eller kompenserar för de olägenheter som följer av de anlagda stenarmarna inklusive uppgrundning och igenslamning. Resultatet av utredningarna ska redovisas skriftligt senast två efter lagakraft vunnet beslut till Mark- och miljödomstolen.

Länsstyrelsen yrkar vidare på ytterligare ett utredningsvillkor, utredningsvillkor 2. Detta för att studera hur lekvandrande lax och öring rör sig i området och om åtgärderna resulterat i ett ändrat lek- och vandringsmönster.

2. Älvsbyns kommun ska utreda om åtgärderna har resulterat i ett ändrat lek- och vandringsmönster för lax och öring. Utvärdering ska utföras med akustisk telemetri, för att studera hur lekvandrande lax och öring rör sig i området vid pirarna, samt med ekolodsräknare vid Varjisåns sammanflöde med Piteälven, för att studera hur många laxar som går upp i Varjisån och om det sker någon fördröjning i vandringen. Utredningen ska vidare föreslå alternativa lösningar som motverkar eller kompenserar för de olägenheter som följer av de anlagda stenarmarna. Resultatet av utredningarna ska redovisas skriftligt senast två efter lagakraft vunnet beslut till Mark- och miljödomstolen.

Länsstyrelsen anser att Länsstyrelsernas Fiskeutredningsgrupp bör förordnas av mark- och miljödomstolen som sakkunniga och utförare av Utredningsvillkor 1-2.

Länsstyrelsen har tidigare föreslagit att ett kontrollprogram ska följa upp risken för uppgrundning och igenslamning till följd av pirarmarnas uppförande. Länsstyrelsen anser att ett sådan inte längre är nödvändigt då det torde omfattas av undersökningsvillkor 1. Länsstyrelsen konstaterar avslutningsvis att det av 11 kap 8 § miljöbalken framgår att Den som vill bedriva en vattenverksamhet som kan skada fisket är skyldig att utan ersättning vidta och för framtiden underhålla behövliga anordningar för fiskens framkomst eller fiskets bestånd, släppa fram vatten för ändamålet samt iaktta de villkor eller förelägganden i övrigt som på grund av verksamheten kan behövas till skydd för fisket i det vatten som berörs av vattenverksamheten eller i angränsande vattenområde. Om nyttan av en ifrågasatt anordning eller ett villkor eller ett föreläggande inte skäligen kan anses motsvara den kostnad som verksamhetsutövaren därigenom skulle förorsakas, kan verksamhetsutövaren befrias från en sådan skyldighet.

Älvsbyns kommuns bemötande

Älvsbyns kommun har inte kunnat utreda om Piteälvens är avlyst som flottled och berörs av kungörelse (1969:399) om förvaltare av avlyst flottled. Länsstyrelsen i Norrbotten har dock varit delaktiga i en rad åtgärder med borttagande av flottleder och förefaller ha någon form av rådighet över stenarmar från flottningsepokens icke varande och skulle utifrån den rådigheten även kunna anses ha ett ansvar över deras varande. I synnerhet när de omfattas av länsstyrelsens kulturmiljöprogram, riksintresse för kulturmiljövård och det är just lämningar från flottningsepoken som är unikt för Storforsen.

Huruvida länsstyrelsen är verksamhetsutövare eller inte kan Älvsbyns kommun dock inte avgöra. Statens fastighetsverk är som regel ägare av anläggningar, byggnader med mera inom deras fastigheter och nämnda stenarm skulle väl kunna jämföras med exempelvis murar, varför Statens fastighetsverk, ur kommunens

synpunkt, också skulle kunna anses vara ägare av stenarmen.

Älvsbyns kommun anser att länsstyrelsens resonemang i fråga om Natura 2000 prövning och undersökning av påverkan av lax och öring bör vändas. Om en utredning visar att laxar ej styrs mot Storforsen och att lekområden ej påverkats, så finns ingen påverkan på Natura 2000 intresset varför behov av sådan prövning i sådant fall ej föreligger. Älvsbyns kommun anser sig dock inte vara ansvariga för de utredningsåtgärder länsstyrelsen kräver. Med uttrycket verksamhetsutövare avser Älvsbyns kommun inte verksamhetsutövare av själva åtgärden utan ägare/ansvarig för stenarmen. Älvsbyns kommun anser sig inte vara ägare av stenarmen. Älvsbyns kommun anser sig vara utförare av åtgärden även om det skett genom anlitade entreprenörer. Älvsbyns kommun anser sig dock inte ha några skyldigheter som utförare av åtgärden.

Kommunen anser att då ingen av de som kommunen anför bör vara ansvariga gjort något, utan i stället låtit ett så kallat "chicken race" pågå där den som har mest att förlora tvingats till åtgärd och sedan ska behöva stå till svars som verksamhetsutövare av åtgärden är förkastligt. Älvsbyns kommun anser att den som genom fastställd dom visar sig vara ansvarig för stenarmarna är den som skulle behövt genomföra liknade åtgärd. Denne bör därför vara skyldig att ansvara för de undersökningar länsstyrelsen nämner.

Vad gäller kraven på "Vidare konsekvensbedömning för kulturmiljö" skriver Länsstyrelsen följande:

"Kulturmiljö

I ett tidigare yttrande meddelade länsstyrelsen, att en eventuell restaurering av stenarm måste föregås av en kulturhistorisk analys och konsekvensbedömning av det planerade arbetet, samt att dessa skulle utföras av personer med kulturhistorisk och arkeologisk kompetens. Av allt att döma har så inte skett. Det yttrande länsstyrelsen hänvisar till är skrivet efter det att åtgärden genomförts. Älvsbyns kommun har inför åtgärden genomfört ett Undersökningssamråd med länsstyrelsen över vad som avsågs att göras. Där framgick att området omfattades av länsstyrelsens kulturmiljöprogram, riksintresse för kulturmiljövård och kommunen skriver bland annat "Närområdet har höga kulturvärden.

Åtgärden bedöms ej ha negativ inverkan på dessa eller göra dem mer sårbara. Åtgärden möjliggör åtkomst för allmänheten till naturreservatet”. Nedan följer länsstyrelsen samrådsyttrande från den 31 augusti 2021 inför åtgärden. Kulturmiljö: Inga fornlämningar är kända längs sträckan med stenarmen. Restaureringen innebär att flottningsepokens kulturhistoriska värden fortsatt kan förstås vilket är positivt.”

Något annat avseende kulturmiljö nämns ej i länsstyrelsens yttrande. Detta var vid tiden för åtgärden länsstyrelsens enda yttrande i frågan om kulturmiljö. Älvsbyns kommun anser sig därför ha gjort vad som förväntats i fråga om hänsyn till kulturmiljö och avser ej utföra någon vidare konsekvensbedömning.

Från ortofoto från 1960 syns strukturer vid den norra stenarmen som går att tolka som rester eller enkla delar av en stenarm. Dessa slutar betydligt längre norrut än de koordinater Länsstyrelsen anger för år 1960. Dock inte lika långt österut som efter kommunens arbete. Det är troligt att de olika stenarmarna inte haft ett statiskt läge utan fluktuerat något under åren beroende på vad som visat sig fungera bäst. Den södra stenarmen slutar efter Älvsbyns kommuns restaurering mycket nära de koordinater Länsstyrelsen anger för år 1960. Älvsbyns kommun anser att det inte är viktigt att stenarmen har ett fastslaget läge så länge den inte hindrar fiskars vandring och fyller funktionen att skydda befintlig bebyggelse från vatten- och ismassor.

Älvsbyns kommun vill i övrigt tillägga att hotellet är beviljat bygglov på detaljplan, laga kraftvunnen 1 juni 1993 (Lantmäteriets akt 25-P93/56). Detaljplanen har varit föremål för samråd där Länsstyrelsen som inom sitt bevakningsområde bland annat har höga flöden endast yttrat sig om bebyggelsens höjd samt hänsyn till fornminnen. Utifrån det kan man förstå att stenarmens betydelse inte gått att förutse men att dess varande nu är viktigt för lagligt uppförda byggnader och anläggningar. Privata såväl som kommunala.

DOMSKÄL

Det har hållits muntlig förberedelse och syn i målet den 17 november 2022.

Med hänsyn till målets omfattning och beskaffenhet så har målet avgjorts av en rådman och ett tekniskt råd.

Rådighet

För att få bedriva vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren enligt 2 kap. 1 § lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. Enligt 5 § samma kapitel har Staten, kommuner och vattenförbund rådighet som anges i 1 § för att bedriva sådan vattenverksamhet som är önskvärd från allmän miljö- eller hälsosynpunkt eller som främjar fisket.

Mark- och miljödomstolen gör bedömningen att vattenverksamheten med att renovera stenarmen är önskvärd från allmän miljösynpunkt och kommunen har därför den rådighet som krävs.

Statens fastighetsverk (SFV) har den 21 juni 2021 gett Älvsbyns kommun tillstånd att framföra maskiner samt utföra underhåll och reparationer på stenarmar i Piteälven belägna inom fastigheten G. Tillståndet var villkorat med vissa krav och giltigt till och med den 31 oktober 2022. Mark- och miljödomstolen bedömer att Älvsbyns kommun genom markägarmedgivandet har nödvändig tillgång till mark och vatten.

Verksamhetsutövare

Den allmänna flottleden i Piteälven är avlyst. Regler rörande flottning i allmän flottled finns i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled. Reglerna om vad som gäller när en flottled är avlyst är emellertid begränsade. Enligt 82 a § ska länsstyrelsen efter avlysning, om den allmänna flottledens tillgångar överstiger dess skulder, utse särskild förvaltare att överta den avlysta flottledens tillhörigheter och vidta erforderliga åtgärder samt låta utföra behövliga återställningsåtgärder. Närmare regler om förvaltarens verksamhet finns i kungörelsen (1969:399) om förvaltare för avlyst flottled. Såvitt gäller synes inga återställningsåtgärder ha utförts avseende stenarmarna och det finns ingen särskild förvaltare för flottleden.

Frågan om vem som är ansvarig för anläggningar som finns kvar i en flottled efter avlysning har diskuterats i olika sammanhang (se bl.a. SOU 2014:35 s 496 f och Ds 2021:22). Det har förts fram åsikter såväl att staten som ägaren av den fastighet på vilken anläggningen är belägen borde bli/vara underhållsansvarig. Den diskussion som förts har emellertid inte resulterat i någon lagstiftning. Det finns således inte något generellt lagkrav eller bestämmelse som ger staten eller länsstyrelsen ansvar för övergivna flottledsanläggningar, även om det framförts behov av sådan lagändring. De flottledsåterställningar som görs i länsstyrelsens regi görs på länsstyrelsens eget initiativ med projektmedel, och är inte baserat på lagkrav.

Länsstyrelsen förvaltar statliga naturreservat, men det är Statens fastighetsverk som är fastighetsägare. I Storforsen har Statens fastighetsverk inte tagit på sig något ansvar för stenarmarna, som inte heller varit lagligt prövade. Älvsbyns kommun har däremot tagit ett initiativ och åtgärdat stenarmarna och för detta sökt tillstånd eller godkännande i efterhand. Därmed har Älvsbyns kommun tagit ett ansvar för stenarmarna och de har verksamhetsansvar för de åtgärder som kommunen nu har vidtagit.

Den som äger en vattenanläggning är skyldig att underhålla den så att det inte uppkommer skada för allmänna eller enskilda intressen genom ändringar i vattenförhållandena. Om vattenanläggningen med stöd av en särskild rättighet utförts på någon annans mark och äganderätten till anläggningen övergått till markägaren till följd av att rättigheten upphört, kvarstår underhållsskyldigheten för den som var rättighetshavare (11 kap. 17 §). Vad som föreskrivs om underhåll i 11 kap. 17 § andra stycket miljöbalken gäller även den som med stöd av 8 kap. 2 § vattenlagen (1983:291) eller motsvarande äldre bestämmelser har getts rätt att använda någon annans vattenanläggning (19 § lagen om införande av miljöbalken).

Inom ramen för denna prövning kan inte mark- och miljödomstolen ge någon annan än sökanden tillstånd för att genomföra sökta åtgärder på stenarmarna. Varken länsstyrelsen eller Statens fastighetsverk har varit intresserade av att åta sig något ansvar för vattenanläggningarna och de har även tillbakavisat påståendet om att de

har ansvar för dessa. Kommunen har inom ramen för denna miljöprövning inte visat att det finns förutsättningar att fastställa att länsstyrelsen eller Statens fastighetsverk ska ha ett fortsatt ansvar för underhåll av vattenanläggningen. Kommunens yrkande i denna del ska därför lämnas utan bifall.

Lagligförklaring

En vattenanläggning kan inte bli föremål för nytt tillstånd eller godkännande utan att först ha förklarats laglig enligt då gällande lagstiftning. Enligt uppgift i målet tillkom stenarmarna i sitt tidigaste utförande på 1870-talet, innan den äldre vattenlagen antogs 1919. Senare renoveringar av stenarmarna gjordes främst under första hälften av 1900-talet.

Om en vattenanläggning har tillkommit utan tillstånd enligt vattenlagen eller motsvarande äldre lagstiftning eller om tillståndsfrågan beträffande en sådan anläggning är oklar, får den som äger anläggningen eller avser att utnyttja den för vattenverksamhet begära prövning av anläggningens laglighet hos mark- och miljödomstolen (17 § lagen om införande av miljöbalken). Begärs tillstånd att ändra en vattenanläggning som har tillkommit utan tillstånd före miljöbalkens ikraftträdande, skall ansökan samtidigt göras om prövning av anläggningens laglighet. Detta gäller också när ansökan görs enligt 28 kap. 12 § miljöbalken om att få använda någon annans anläggning. Den som gör en sådan ansökan får även begära prövning av anläggningens laglighet.

Frågan om lagligheten av en vattenanläggning som har tillkommit före ikraftträdandet av miljöbalken utan tillstånd enligt vattenlagen eller motsvarande äldre bestämmelser bedöms enligt de bestämmelser som gällde vid anläggningens tillkomst (18 § lagen om införande av miljöbalken).

Stenarmarna ligger inom fastigheten A i Älvsbyns kommun som ägs av Statens fastighetsverk. Sökanden har ingett en historisk beskrivning av stenarmarnas tillkomst och renoveringar. Under målets handläggning har ingen part haft invändningar mot att stenarmarna har funnits i cirka 150 år och att de använts

för att styra timmer och vatten i Storforsen. Domstolen förklarar därför stenarmarna vara lagliga.

Godkännande

Enligt huvudregeln i 11 kap. 9 § miljöbalken krävs tillstånd för vattenverksamhet. Arbeten får utföras utan föregående tillstånd, om det till följd av en skada eller för att förebygga en skada är nödvändigt att tillståndspliktiga ändrings- eller lagningsarbeten utförs genast (11 kap. 16 § miljöbalken). Ansökan om godkännande av arbetena skall dock göras snarast möjligt. Sökanden har under målets handläggning utfört de sökta åtgärderna och därmed ändrat sitt yrkande till att istället för tillstånd söka godkännande i efterhand. Sökanden har åberopat att de var tvungna att nyttja perioden med lågvatten och att detta tidsfönster utgjorde en akut motivering att göra åtgärderna. Någon information till tillsynsmyndigheten om det akuta behovet av att genast utföra åtgärderna lämnades inte. Åtgärderna har enligt sökanden utförts i enlighet med ingiven ansökan.

Länsstyrelsen har påtalat att ansökan har brister i form av avsaknad av ritningar, inom vilket område sten ska plockas, hur erosionsskydd och lekområden för fisk påverkats. Det saknas även en bedömning av hur utformning och materialval påverkar gestaltning och upplevelsevärde av området samt beskrivning av påverkan på kulturmiljön. Kommunen måste visa att båda stenpirarna i dess nuvarande form och plats är nödvändiga och är en förutsättning för att förebygga skador på hotellet och kommunens fastigheter till följd av bottenfrysning. Dessutom har länsstyrelsen kännedom om ett område längre nedströms i selets utlopp där det avsmalnar samtidigt som det grundar upp och som tidigare är känt för bottenfrysning.

Sökanden har uppgett att sten har plockats där stenpiren har rasat ut i vattenfåran och att ingivna kartor med markeringar visar berörda områden. I samband med synen presenterade sökanden en reviderad planritning som visar omfattningen av de renoverade stenarmarna och det var nu två istället för en och åtminstone den norra stenarmen var avsevärt längre än det som presenterats i ansökan. Anledningen till

att stenarmarna blev längre uppgavs bero på att återställningen gjordes utifrån spåren på botten av de tidigare stenarmarna.

Domstolen har i målet fått en tillräckligt god uppfattning om var stenar och bottenmaterial har plockats och var de har lagts upp för att kunna avgöra målet. Stenpirarna har funnits under flera decennier och utgjort en del i upplevelsen av forsen, varvid kulturmiljön inte bedöms påverkas. I den historiska beskrivningen av Storforsen och stenarmarna framgår att med viss regelbundenhet så raseras stenpiren av is och vårflooder och att den måste lagas med samma intervall för att få vattnet från forsen att följa älvfåran, och i senare tid inte skada hotellbyggnaderna eller pumpstationen för avloppsvatten.

Bottenmaterial som åtminstone delvis har eroderat från stenarmarna har använts, men det kan inte uteslutas att mer än det eroderade materialet har skrapats upp från botten. Länsstyrelsens farhågor om att bottenmaterial använts som kan ha varit lämpligt som lekgrus, kan inte uteslutas. Emellertid så är erosionen på grund av is i närheten av åtminstone den längre stenarmen varierande och vissa år mycket kraftig. Bottens värde som lekbotten just intill piren bör därför inte ha varit av avgörande betydelse för fiskrekryteringen. Enligt ansökan skulle en del av byggmaterialet ha tagits utifrån men det har framkommit att kommunen använt det stenmaterial som fanns på botten.

Vid tillståndsprövningen ska även såväl de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken som bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden i 3 kap. och 4 kap. samma balk beaktas. Stenarna som rasat ner i älven har återanvänts för att laga stenpiren och enligt uppgift så har inget nytt material behövt tillföras. Ett lågt vattenstånd har nyttjats som tillfälle att utföra åtgärderna. Domstolen bedömer sammantaget att sökanden har beaktat bestämmelserna med hänsynsregler och hushållning av naturresurser och att hinder inte föreligger att mot den bakgrunden godkänna utförda åtgärder.

Med beaktande av de uppgifter som sökanden har ingett i målet avseende förhållandena på platsen, de strandnära byggnaderna och den förestående vintern var åtgärden enligt domstolen nödvändig för att skyndsamt förebygga skada på egendom. Till den bedömningen kommer att byggnaderna är beroende av en förutsebar vattengång. Länsstyrelsen har gjort gällande att sökanden till viss del inte har de kunskaper eller svar på frågor som länsstyrelsen efterfrågar. Det finns enligt domstolen till viss del fog för länsstyrelsens påpekande. Domstolen kan dock inte se behovet av sådana krav på omfattande utredningar i efterhand av fiskvandring, lekområden, bottenförhållanden och kulturmiljö samt en Natura 2000-prövning, som länsstyrelsen yrkar. Länsstyrelsens yrkanden om utredningar skulle främst beskriva status av stenpirarnas nuvarande omfattning och inte gå att jämföra med den omfattning de hade innan åtgärderna, eftersom resultaten skulle bygga på antaganden om hur förhållandena var innan åtgärderna genomfördes. Enligt domstolens bedömning var det nödvändigt att de ändrings- och lagningsarbeten som kommunen har genomfört utfördes genast för att förebygga skada. Domstolen bedömer sammantaget att åtgärden ska godkännas i efterhand.

Vid synen konstaterades att vattennivån söder om den norra stenarmen var högre än där Varjisån rinner ut på stenarmens norra sida. Stenarmen får därför egenskaper motsvarande en dammanläggning med ett högre tryck på sydsidan. En sådan anläggning som är gjord med älvens rundade stenmaterial och utan stadgande spont eller mur är instabil över tid. Dessutom så utsätts stenarmarna för höga vattenhastigheter på ömse sidor, vilket medför erosion. Älvsbyns kommun har uppgett att stenarmarna troligen kommer att behöva renoveras inom cirka tio år igen. Domstolen instämmer i att det troliga scenariot är att stenarmarna kommer att erodera ner igen till följd av is och vårflod och bottenmaterialet som schaktats upp kommer succesivt att återföras till botten. Med beaktande av det ansvar som Älvsbyns kommun har tagit på sig genom att åtgärda stenarmarna så rekommenderar domstolen kommunen eller den som genomför åtgärden att anlita erforderlig kompetens för att beräkna och projektera en mer hållbar lösning för att styra vattnet bort från skyddsvärda byggnader, och att i god tid söka tillstånd.

Villkor

Sökanden har inte föreslagit några specifika villkor för verksamheten. Eftersom åtgärden redan är utförd saknas skäl att föreskriva om ett så kallat allmänt villkor.

Sökanden har redan utfört åtgärderna med motivering att de var tvungna att utföras under period med låg vattenföring och låg vattennivå och därför utfört åtgärden från den 23 till 25 september 2022. Domstolen bedömer att det inte är motiverat att föreskriva ett villkor om tidsbegränsning för arbeten i vatten eftersom åtgärden redan är utförd.

Länsstyrelsen har föreslagit två villkor, ett utredningsvillkor rörande omfattningen av schaktade massor och ett villkor för kartläggning av förstörda lekbottnar. Villkor om ett kontrollprogram har fränfallits eftersom det ingår i villkor 1 i enlighet med det slutliga förslaget. Utredningen ska sammanfattningsvis ge svar på konsekvenserna av den schaktning av botten som genomförts, area på bortschaktad yta och stenarmarnas yta, och om åtgärderna försämrat livsmiljöerna för vattenlevande växter, smådjur, insekter och fiskar, föreslå alternativa lösningar som motverkar eller kompenserar för de olägenheter som följer av de anlagda stenarmarna.

Domstolen bedömer att eftersom det saknas en beskrivning av hur bottenarna såg ut innan schaktningarna, och det som man schaktat upp nu ligger i konstruktionerna, är det knappast möjligt att utreda hur det såg ut innan, mer än antaganden i fråga om tidigare förhållanden. Botten och vattenområdet är en extremt instabil miljö med variationer i vattenflöden, temperaturer och ständig erosion. En utredning av konsekvenserna för växt- och djurliv efter renovering av stenarmarna skulle sannolikt vara mycket osäker eftersom platsen är unik och jämförelsevärden saknas. Med olägenheter i länsstyrelsens villkorsförslag får förstås olägenheter på växt- och djurliv eftersom andra olägenheter för någon mänsklig part inte framförts. Alternativa lösningar efter den utredning som länsstyrelsen föreslår blir aktuellt endast om genomförda åtgärder inte godkänts och så är inte fallet. En kvantifiering av hur åtgärderna ska motverka eller kompensera för en skada som inte kan säkerställas låter sig inte göras på ett sätt som motiverar skäligheten i det. Vid en

sammantagen bedömning framtår inte villkorsförslaget som lämpligt. Det ska därför inte föreskrivas.

Vidare har länsstyrelsen föreslagit mätning av uppgrundning och igenslamning i lä av stenarmarna årligen under en period på t.ex. 2 år. Syftet är att kunna bedöma om det behöver vidtas åtgärder i stenarmarna för att begränsa en uppgrundning.

Länsstyrelsen anser att detta lämpligast torde regleras i ett av verksamhetsutövaren framtaget kontrollprogram med delegation till länsstyrelsen beträffande eventuella åtgärder.

Under handläggningen har länsstyrelsen inte velat ta ett ansvar för stenarmarna och mot bakgrund av detta är det inte aktuellt med en delegation till länsstyrelsen att ålägga sökanden att vidta åtgärder på stenarmarna utöver vad denna dom medger.

Vidare är den uppgrundning i lä som ska mätas i det sel som breder ut sig nedströms Storforsen även beroende av det material som forsen och ån i övrigt för med sig och som avsätts där vattenhastigheten avtar. En sådan mätning skulle därför endast ge svar på uppgrundning och inte på om det är stenarmarna som eroderar.

Arbetstid och oförutsedd skada

Eftersom arbetena redan är utförda saknas skäl att bestämma arbetstid. Kommunen har föreslagit fem år som tid för anmälan av ersättningsanspråk med anledning av oförutsedd skada. Mark- och miljödomstolen bestämmer i enlighet med sökandens förslag.

Prövningsavgift

Domstolen finner inte skäl att ändra tidigare beslut om prövningsavgiften.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD- 01)

Överklagande senast den 4 maj 2023.

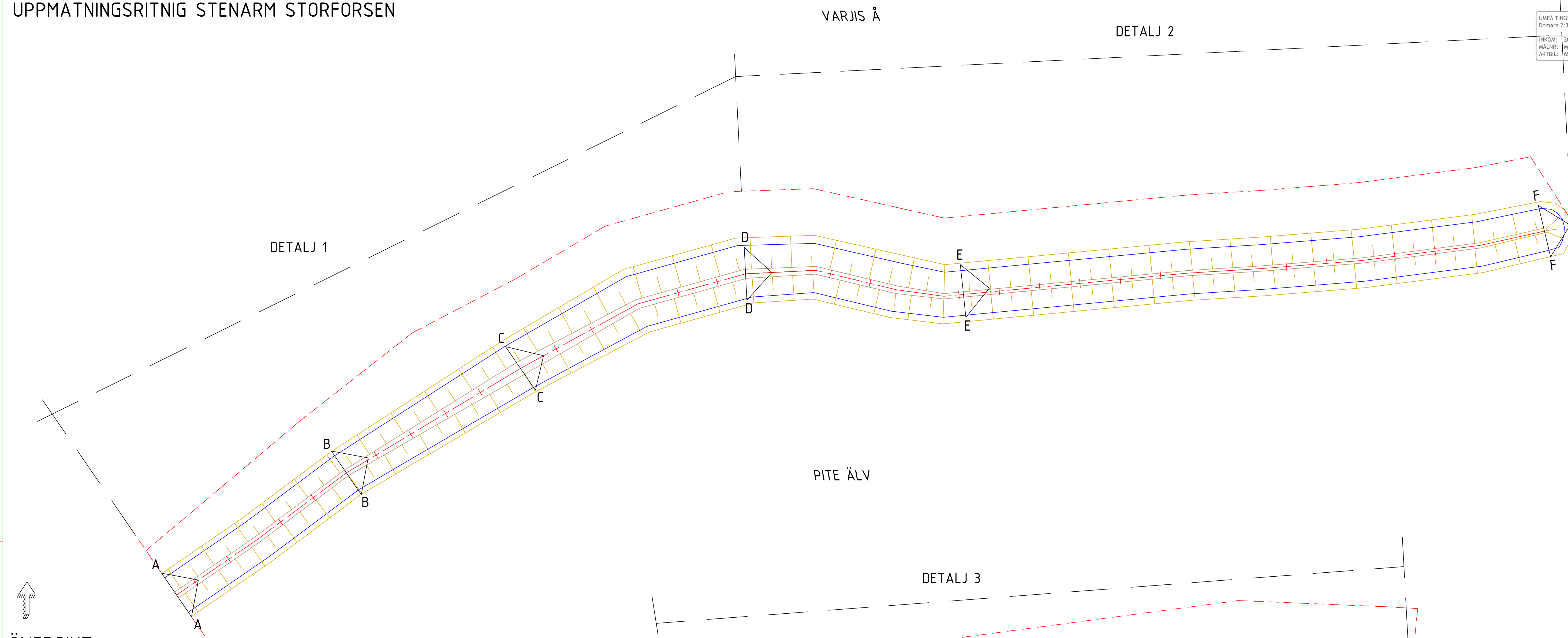
Magnus Bygdemark

Anita Wennström

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Magnus Bygdemark, ordförande,
och tekniska rådet Anita Wennström.

UPPMÄTNINGSRITNIG STENARM STORFORSSEN

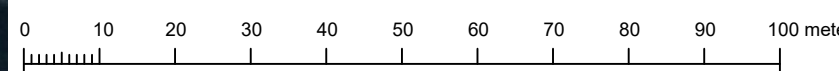
UMEA TINGSRÄTT	Domare 2:3
INKOM:	2022-12-08
MÄLNMR:	M 109-22
AKTBIL:	65

SKALA: 1:500 (A1)

RITNINGENS BETECKNINGAR

- Slänt
- Vattenlinje
- Avgränsning projekt/arbetsområde
- Mittlinje

SKALA 1:1000 (A1)

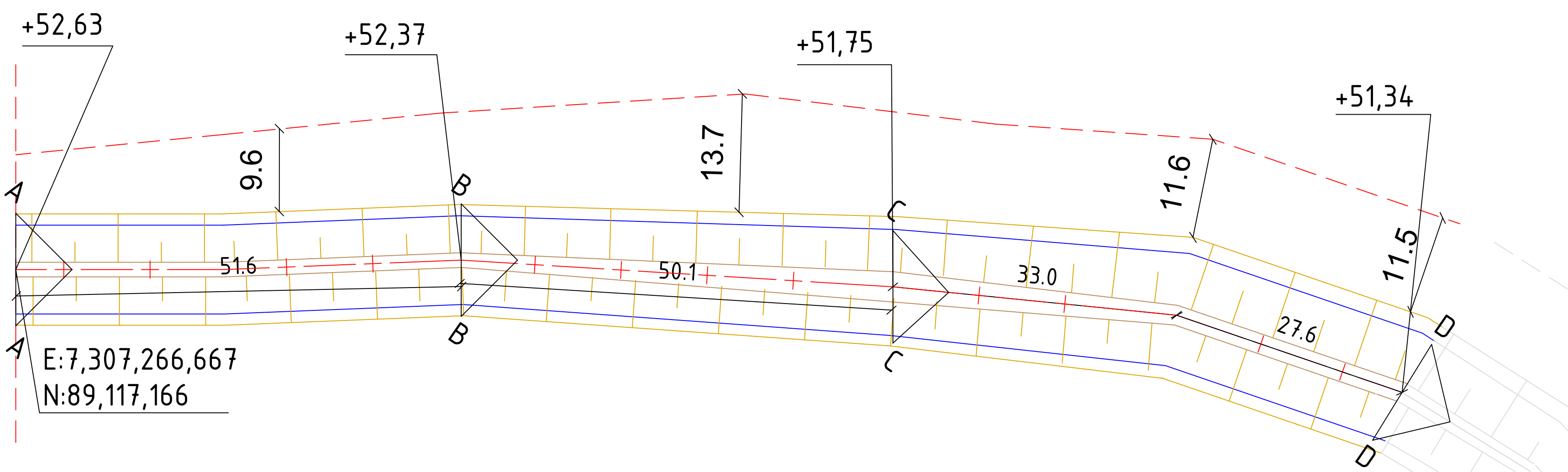
UPPMÄTNINGSRITNING ÖVER STENARMAR I STORFORSSEN

Inmätning har skett vid två tillfällen: 22-11-14 och 22-11-23. Den norra stenarmen är inmätt och den södra schematiskt utritad.

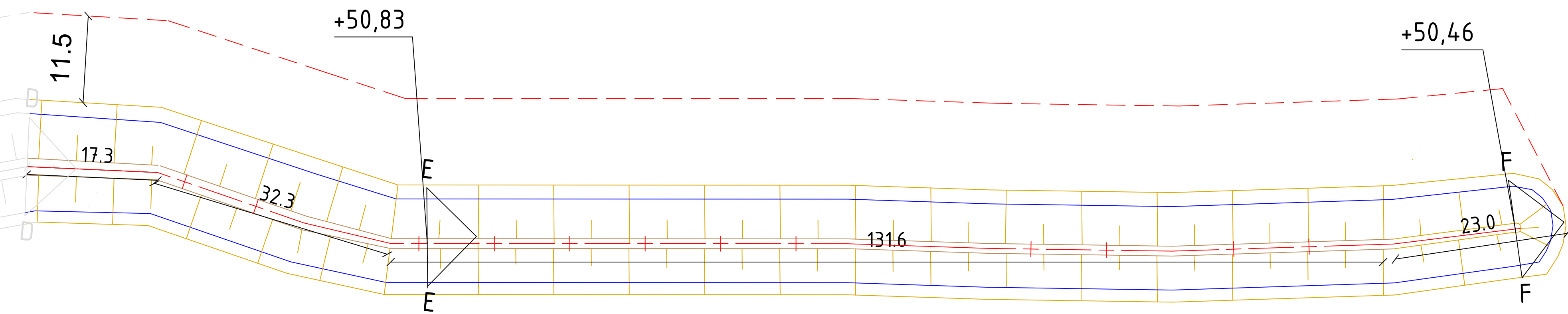
1/2

Av. ERIS, Älvsbyns kommun

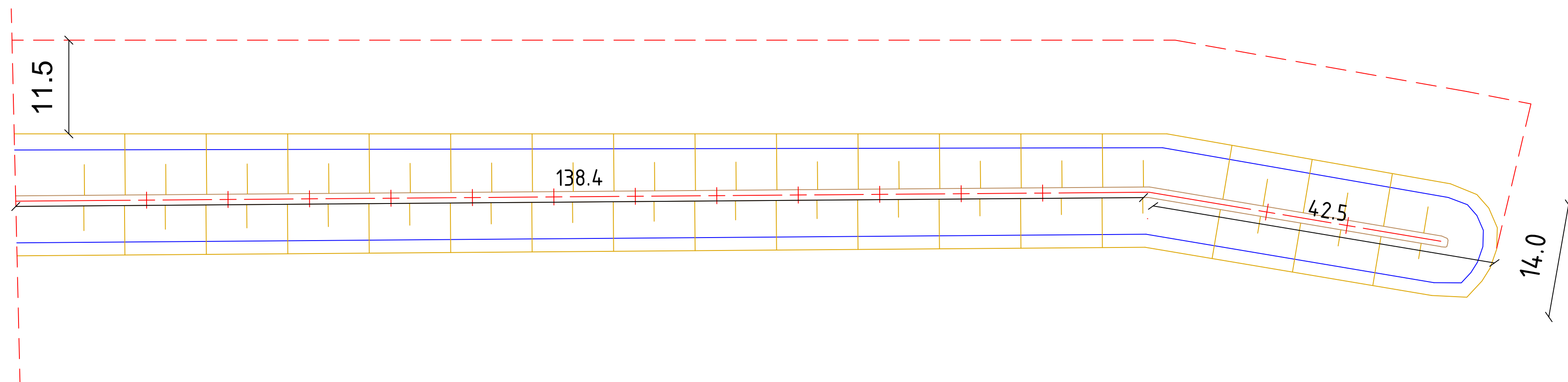
DETALJ 1

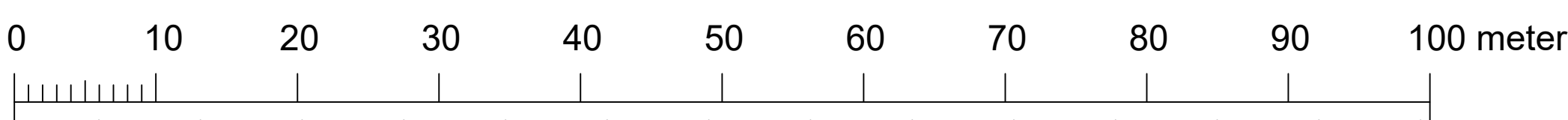
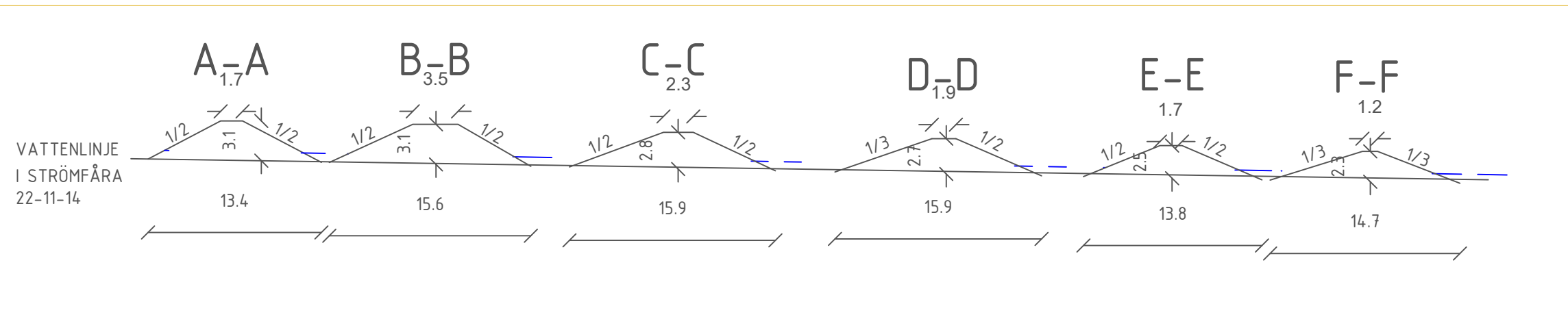
DETALJ 2

DETALJ 3 (SCHEMATISKT UPPRITAD)

SEKTIONER (SLÄNTLUTNING AVRUNDAD TILL HELTAL)

SKALA: 1:400 (A1)
Koordinatsystem i plan: Sweref 99 21 45
Koordinat i höjd: RH 2000
Mått angivna i meter

BESKRIVNING

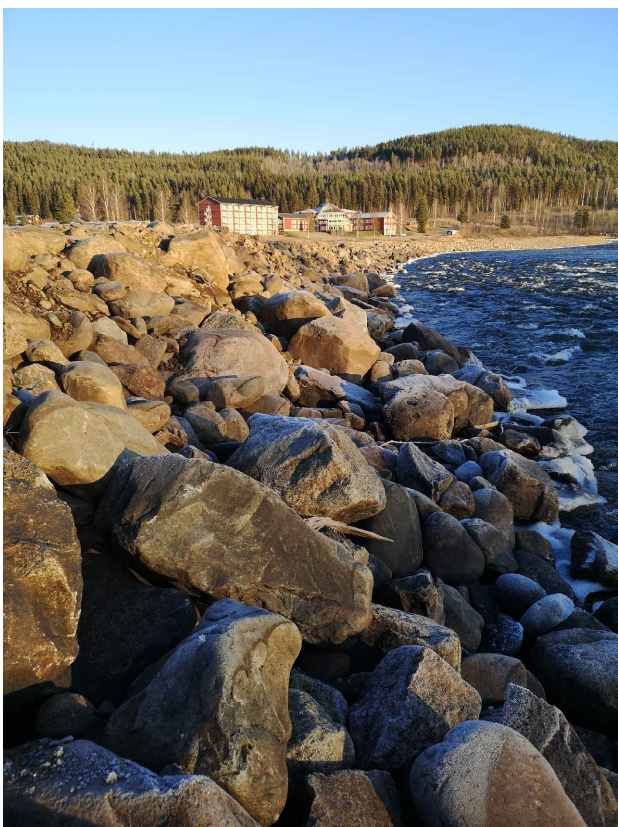
Till den norra stenarmen beräknas 1665,7 kubikmeter sten ha återförts. Beräkningar grundas på arbetsområdets yta och djup. Arbetsområdet är inmätt inom område för DETALJ 1 och är schematiskt utritat för DETALJ 2 på ett motsvarande sätt och som av utförare bedöms vara korrekt. Djupet på det schaktade området har vid två mätpunkter mätts till 39 och 41 centimeter. Beräkningar är utförda på ytan för arbetsområdet (4164,2 kvadratmeter) multiplicerat med ett beräknat medeldjup av 0,40 meter.

Till den södra stenarmen (DETALJ 3) beräknas 858,6 kubikmeter sten ha återförts. Den södra stenarmen och dess arbetsområde är schematiskt utritade. Beräkningar utgår från att arbetsområdet antas vara 11,5 meter från stenarmen och uppgår till en yta av 2146,5 kvadratmeter och att det schaktade djupet är 0,40 meter.

Återförda massor inom DETALJ 1 består av sten och grus som legat i öppen dager. Stenarna är från cirka 20x20x20 centimeter till cirka 1x1x1 meter. Den övre storleken minskar succesivt ju längre stenarmen sträcker sig.

Återförda massor inom DETALJ 2 består av massor som delvis i sin helhet legat i öppen dager, delvis av stenar som legat från 10 centimeter över vattennivå till stenar som legat 40 centimeter under vattennivå. Samtliga massor har enligt utförare tydligt kunna häröras till stenarmens struktur. Inom DETALJ 2 är stenarna cirka 10x10x10 till cirka 20x20x20 centimeter. De sista cirka 40 metrarna av stenarmen består av sediment av dimension cirka 0/100 millimeter.

Återförda massor inom DETALJ 3 består i sin helhet av stenar som legat i öppen dager och är från cirka 20x20x20 centimeter till cirka 50x50x50 centimeter.

Representativ bild av stenar inom DETALJ 1

Representativ bild av stenar inom DETALJ 2.

Representativ bild av stenar (närmast i bild) de sista cirka 40 metrarna inom DETALJ 2

Den södra stenarmen (DETALJ 3) i rött

UPPMÄTNINGSRITNING ÖVER STENARMAR I STORFORSÉN

Inmätning har skett vid två tillfällen: 22-11-14 och 22-11-23. Den norra stenarmen är inmätt och den södra schematiskt utritad.
2/2
Av: ERIS

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rätts-tillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress, e-postadress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se